

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav primární a preprimární edukace

Sexuální výchova u dětí předškolního věku

diplomová práce

Vypracovala: Bc. Alice Miholová

Studijní program: N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika

Studijní obor: Pedagogika dítěte předškolního věku

Vedoucí práce: Mgr. Iva Křoustková Moravcová, Ph.D.

Hradec Králové

2017

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:	Alice Miholová
Osobní číslo:	P15K0304
Studijní program:	N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika
Studijní obor:	Pedagogika předškolního věku
Název tématu:	Sexuální výchova u dětí předškolního věku
Zadávající katedra:	Ústav primární a preprimární edukace

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

Cílem diplomové práce "Sexuální výchova u dětí předškolního věku" je přinést informace o základních pojmech spjatých s oblastí sexuální výchovy, ale i o tom, jakým způsobem je dětem předškolního věku tato problematika podávána jak v mateřské škole, tak i v rodině. Teoretická část bude zaměřena na vymezení základních pojmů spjatých se sexuální výchovou, na současné poznatky získané v této oblasti, ale i význam sexuální výchovy u dětí předškolního věku. Praktická část bude pomocí metody dotazníku mapovat názory rodičů dětí předškolního věku, učitelek a učitelů mateřských škol na problematiku sexuální výchovy v předškolním vzdělávání. Stejně tak budeme hledat odpověď na otázku, jakým způsobem jsou děti v rodinách a v mateřské škole seznamovány s tímto tématem.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Iva Křoustková Moravcová, Ph.D.

Ústav primární a preprimární edukace

Oponent diplomové práce: PhDr. Pavel Zíkl, Ph.D.

Datum zadání diplomové práce: 18. 12. 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

doc. PhDr. MgA. František Vaníček, Ph.D.

děkan

PhDr. Pavel Zíkl, Ph.D.

vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů a zdrojů.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí této práce, **Mgr. Ivě Křoustkové Moravcové, PhD.**, za veliké množství cenných rad, pomoc a velkou podporu, kterou mi po celou dobu psaní této práce ochotně poskytovala.

Stejně tak bych chtěla poděkovat všem ředitelům / ředitelkám, učitelům / učitelkám a rodičům dětí předškolního věku, kteří byli ochotní a poskytli mi důležité a cenné informace na základě svých osobních zkušeností do mnou vytvořených dotazníků, a umožnili mi tak provést sondu u dětí, která je důležitou a podstatnou součástí této diplomové práce.

V neposlední řadě samozřejmě patří obrovské dík celé mojí rodině a příteli, který se mnou měl snad největší trpělivost ze všech blízkých. Poděkovat bych ale chtěla především svému tatínkovi, který mne vždy v mých plánech a snech (nejen) o studiu plně a optimisticky podporoval, avšak k plnění tohoto – dalšího – snu se bohužel přibližuji už bez něj.

Anotace

MIHOLOVÁ, A. (2017) *Sexuální výchova u dětí předškolního věku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. Diplomová práce.

Cílem diplomové práce „Sexuální výchova u dětí předškolního věku“ je přinést informace o základních pojmech spjatých s oblastí sexuální výchovy, ale i o tom, jakým způsobem je dětem předškolního věku tato problematika podávána jak v mateřské škole, tak i v rodině.

Teoretická část je zaměřena na vymezení základních pojmů spjatých se sexuální výchovou (definice, sexuální výchova v legislativě, rámcové vzdělávací programy aj.), vývojová specifika dítěte předškolního věku a možnosti práce s touto problematikou v mateřských školách.

Praktická část mapuje názory a zkušenosti rodičů dětí předškolního věku, učitelek a učitelů mateřských škol ohledně sexuální výchovy v předškolním vzdělávání. Stejně tak odpovídá na otázky, jestli a případně jakým způsobem jsou děti v rodinách a v mateřské škole s tímto tématem seznamovány.

Klíčová slova: sexuální výchova, dítě, předškolní věk, sexualita, rodina.

Anotation

MIHOLOVÁ, A. (2017) *Sex Education in Preschool Children*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové. Diploma thesis.

This thesis deals with the topic of sex education for preschool aged children and its aim is to provide information on basic concepts of sexual education and also on how this matter is presented to children of preschool age in nursery schools and in families.

The theoretical part focuses on the definition of key terms related to the sex education (definitions, sex education in legislation, Framework Education Programme etc.), evolutionary specificities of preschool aged children and options to present this matter in nursery schools.

The practical part presents the views and experience of parents of preschool aged children, teachers and nursery school teachers regarding the sex education in preschool education. Similarly, this part gives an answer to questions whether children in families and nursery schools are familiar with this topic and if so, how the matter is presented to them.

Keywords: sex education, child, preschool age, sexuality, family.

OBSAH

ÚVOD.....	- 9 -
I. TEORETICKÁ ČÁST	- 11 -
1 Sexuální výchova	- 11 -
1.1 Definice sexuální výchovy	- 11 -
1.2 Ukotvení sexuální výchovy v legislativě.....	- 13 -
1.3 Sexuální výchova a Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání -	15 -
1.4 Výuka sexuální výchovy na základních školách	- 22 -
2 Vývojová specifika dítěte předškolního věku	- 27 -
2.1 Charakteristika vývoje základních schopností a dovedností	- 27 -
2.2 Kognitivní vývoj jedince	- 28 -
2.3 Emoční vývoj.....	- 30 -
2.4 Socializace dítěte	- 31 -
2.5 Proces vývoje genderové identity.....	- 32 -
2.6 Sexualita dítěte předškolního věku.....	- 34 -
3 Možnosti práce s tematikou sexuální výchovy v mateřských školách.....	- 37 -
3.1 Dětské tematické hry a aktivity	- 37 -
3.2 Možnosti práce s tematikou sexuální výchovy.....	- 38 -
II. EMPIRICKÁ ČÁST.....	- 43 -
4 Praktická část	- 43 -
Cíl výzkumu	- 43 -
Výzkumné otázky	- 43 -
Výzkumný vzorek.....	- 44 -
Metoda.....	- 44 -
Sběr dat	- 45 -
4.1 Výsledky výzkumu	- 45 -

4.1.1 Analýza dat z dotazníků pro učitele mateřských škol	- 46 -
4.1.2 Analýza dat z dotazníků pro rodiče	- 57 -
4.2 Shrnutí výsledků.....	- 69 -
4.3 Diskuse výsledků	- 75 -
4.4 Doporučení pro praxi.....	- 77 -
4.5 Limity výzkumu	- 78 -
ZÁVĚR	- 79 -
POUŽITÁ LITERATURA.....	- 81 -
SEZNAM PŘÍLOH.....	- 85 -
PŘÍLOHY	- 86 -

ÚVOD

Ve své diplomové práci s názvem „*Sexuální výchova u dětí předškolního věku*“ se zaměřuji na problematiku velice ožehavého a často diskutovaného tématu sexuální výchovy u dětí předškolního věku. Téma jsem si vybrala z důvodu, který je zcela prostý. Zajímalo mě, jestli a případně do jaké míry a jakým způsobem je v dnešní době výše uvedená problematika vysvětlována a vztahována k věkové kategorii dětí předškolního věku (ať už z pohledu pedagogů v předškolních zařízeních, ale stejně tak i z pohledu rodičů samotných dětí). Tato věková kategorie je pro mě srdeční záležitostí a to (nejen, avšak zejména) vzhledem k mé profesi, jakožto učitelce v mateřské škole.

Dále mě také zajímalo, jak se k sexuální výchově dospělí vzhledem k dětem staví, jaké jsou jejich názory a zkušenosti ze života, které od dětí – ať už dřív, nebo později – jednoho dne přece získají. I u mě jednou tato situace, bezpochyby, nastane a já v současné době nemám ještě zcela ucelenou představu o tom, jak téma sexuality, sexuální výchovy dětem jasně, stručně, avšak výstižně vysvětlit a přiblížit. A dle mého názoru nejsem jistě jediná, která si tuto otázku pokládá. Proto tedy doufám v to, že předkládaná diplomová práce bude užitečná a přínosná nejen pro mě, ale pro celou řadu jiných lidí – ať už studenty nejrůznějších oborů směřovaných k dětem předškolního věku, učitele a pedagogy předškolních zařízení, anebo pro kohokoli jiného, kterého tato problematika zajímá a chtěl by se k ní dozvědět něco nového.

Co se týče odborné literatury, publikací zabývajících se problematikou sexuální výchovy je poměrně dost, avšak ve většině případů jde o jakési příručky, manuály, otázky a konkrétní odpovědi na vzorové situace pro rodiče, nebo pedagogy, kteří se buď ještě s otázkami týkajícími se sexuální výchovy nesetkali a chtějí být připravení, anebo naopak setkali a nevědí si rady. Tak či tak jsem se nevěnovala pouze literatuře zabývající se sexuální výchovou, avšak pro přiblížení a prohloubení znalostí jsem vymezila jednu kapitolu vývojovým specifickým dítěte předškolního věku.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí – části teoretické a praktické (empirické). V části teoretické se věnuji různým pojmům souvisejících se sexuální výchovou (definice, ukotvení v legislativě a rámcových vzdělávacích programech apod.), vývojovým specifickým dítěte předškolního věku na základě nastudování literárních zdrojů věnujících se právě vývojovou psychologií i možnostem práce s danou tematikou v mateřských školách.

Praktická (empirická) část je tvořena na základě mnou vytvořených dvou druhů dotazníků určených jak pedagogům, tak i rodičům dětí předškolního věku. Zajímalo mě, jaké názory, zkušenosti a pohled mají jak pedagogové, tak rodiče dětí na tematiku sexuality a sexuální výchovy vzhledem k dětem v období onoho předškolního věku.

Velice doufám v to, že práce bude přínosná nejen pro mě a kolegyně z oboru Pedagogiky dítěte předškolního věku z Pedagogické fakulty Univerzity Hradce Králové, ale i pro kolegyně z praxe – z mateřských škol po celé České republice – i pro samotné rodiče dětí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Sexuální výchova

Sexuální výchova je, dle mého názoru, hodně zásadním a důležitým, avšak na úrovni předškolního vzdělávání relativně obávaným, obtížně uchopitelným, a často tak opomíjeným tématem. Vzhledem k tomu, že si člověk zcela jistě klade otázku, od kdy je na místě a patřičně potřebné tuto tematiku otevírat, existuje široká škála literárních zdrojů, které se touto problematikou zabývají a vysvětlují nejrůznější detaily jak pro rodiče či pedagogy předškolního vzdělávání, avšak tematicky a přiměřeně k věku i pro samotné děti. Co se týče odborných definicí, ty nalezneme v zásadě většinou jen v pedagogických slovnících, nicméně definice obecnější úrovně lze najít i v řadě dalších literárních zdrojů.

1.1 Definice sexuální výchovy

Úvodem je třeba uvést cizojazyčné definování sexuální výchovy, které je sice, ve srovnání s našimi definicemi, poměrně stručné, avšak tato skutečnost přesně vystihuje jedno krásné české přísloví – „Jiný kraj, jiný mrav.“, které se doopravdy neříká, jak se dále můžeme přesvědčit, jen tak nadarmo.

Každý z cizojazyčných slovníků na tematiku sexuální výchovy nahlíží z jiného úhlu. Macmillan dictionary (2009) ji definuje jako „*informace o sexu, sexuálních vztazích, které dospělí učí mladé lidi, zejména tedy ve školách.*“ Aktuální Cambridge dictionary (2017) pak blíže vysvětluje, že sexuální výchova je „*výuka ve školách zaměřená na pohlavní rozmnožování a sexuální pocity.*“ Dalším současným portálem je Collins (2017), který stručně a výstižně říká, že „*sexuální výchova je výchova ve školách, jejímž tématem jsou sexuální aktivity a sexuální vztahy.*“

Nejpodrobnější definici lze však zcela jistě najít na starším, avšak stále aktualizovaném slovníku YourDictionary (1996), který totožně jako současný portál ScienceDaily (2016) uvádí, že „*sexuální výchova je termín využívaný k popisu výchovy o lidské sexuální anatomii, pohlavním rozmnožování, pohlavním styku a dalším lidském sexuálním chování.*“

A teď již k našim literárním zdrojům. Pedagogický slovník Průchy, Walterové a Mareše (2003) definuje sexuální výchovu jako „*výchovu směřující k získání návyků, dovedností, znalostí, hodnot, norem a postojů v oblasti sexuálních vztahů mezi mužem a ženou.*“ (Průcha a kol., 2003, s. 211)

Ve slovníku je dále uvedeno, že přestože je v České republice sexuální výchova součástí vzdělávání, není vedena jako samostatný předmět, nýbrž jako součást učiva jiných výchov, například výchovy občanské, rodinné apod. (Průcha a kol., 2003)

Tentýž kolektiv o deset let později, v aktualizovaném vydání, definici sexuální výchovy drobně doplňuje a upravuje jako „*výchovu směřující k získání znalostí, návyků, dovedností, hodnot, norem a postojů v oblasti sexuálních vztahů mezi mužem a ženou, zakládání manželství a budování rodiny.*“ (Průcha a kol., 2013, s. 261)

I další detaily, vztahující se k definici, jsou drobně změněny. Slovník dále uvádí, že v České republice je sice sexuální výchova součástí vzdělávání, avšak nikoli jako samostatný předmět, ba jako součást Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v rámci vzdělávacího oboru výchova ke zdraví – a to až na druhém stupni základních škol (pozn.: viz kapitola 1.4). (Průcha a kol., 2013)

Když se zaměříme na sexuální výchovu a dítě předškolního věku, Smolíková a Hajnová (1997) ve své publikaci „*Než se dítě zeptá...*“ říkají, že sexuální výchova je „*výchovou k odpovědnému partnerství, manželství a rodičovství v tom smyslu, že je především výchovou prosociální, založenou na citlivosti, úctě a odpovědnosti ve vztahu k druhým lidem... Jde tedy o to vytvářet a postupně budovat ve vědomí dítěte stále bohatší síť zdravých, poučených a odpovědných vztahů a postojů k sexualitě, takových, které mu v dospělosti umožní žít plně a spokojeně v partnerském vztahu, v manželství a v rodině.*“ (Smolíková a Hajnová, 1997, s. 8 – 9)

Další autorkou, která odpovídá na otázku definice této výchovy, je Miluše Rašková (2007), která zmiňuje, že „*komplexní sexuální výchova vštěpuje dítěti morální principy, formuje jeho jednání a postoje k sexuální problematice, rozvíjí citovou oblast v návaznosti na jeho budoucí sexuální touhy a potřeby... Dítě musí získávat subjektivně i společensky žádoucí vědomosti, postoje a chování z nejširší oblasti sexuálního chování.*“ (Rašková, 2007, s. 10)

Závěrem nelze opomenout sice starší, avšak kvalitní Pšeničkovu publikaci (1995), která familiárně charakterizuje „člověka jako bytost také sexuální... Sexuální výchovu musíme chápat jako nedílnou součást celkové výchovy, zvláště pak jako součást výchovy k zodpovědnému mateřství a otcovství. Sexuální výchovu musíme roubovat na dobré mezilidské vztahy v rodině, na výchovu k odpovědnosti, porozumění, na vzájemnou pomoc a sebeodříkání.“ (Pšenička, 1995, s. 73)

Při veškerém zamýšlení se nad definováním sexuální výchovy se jednoznačně nabízí otázka, kdy je tedy přiměřené, či vhodné s diskusí o této tematice začít, zdali je patřičné, ba dokonce potřebné o diskusích svévolně začínat již u dětí předškolního věku, anebo na sebe tato problematika může ještě nějaký čas počkat. Má-li sexuální výchova právní základy a oporu v legislativě, či v rámcových vzdělávacích programech a má-li, tak konkrétně jakou, se pojdme podívat. Třeba se nám tak na onu otázku díky legislativě odpoví.

1.2 Ukotvení sexuální výchovy v legislativě

Pro předškolní vzdělávání je zcela jistě nejzásadnějším a zároveň základním, právně závazným, dokumentem *Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*. Ten v §2 obsahuje obecné zásady a cíle vzdělávání, jež jsou základní oporou pro osnovu rámcových vzdělávacích programů, kterými jsou vzdělávací instituce povinny se řídit stejně tak, jako Školským zákonem a dbát na ně při tvorbě školních vzdělávacích programů, jakožto povinných základních dokumentů všech škol.

Mezi nejdůležitější zásady spjatými, byť i okrajově, s tematikou sexuální výchovy jsou bezpochyby:

- *zásada rovného přístupu* – rovný přístup ke vzdělávání bez diskriminace z nejrůznějších důvodů, mj. i z důvodu pohlaví;
- *zásada vzájemné úcty a respektu* – a to všech účastníků vzdělávání;
- *zásada svobodného šíření poznatků* – vyplývající z výsledků současného stavu poznání světa a v souladu s obecnými cíli vzdělávání.

U cílů je pak jednoznačně třeba zmínit:

- *rozvoj osobnosti člověka* – poznávací a sociální způsobilosti, získávání informací a učení se během celého života;
- *získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání;*
- *pochopení a uplatňování zásad* – demokracie, základních lidských práv a svobod aj.;
- *pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti.*
(Školský zákon, 2004, §2)

Část druhá a §33 - § 43 vč. jsou sice věnovány *cílům, organizaci předškolního vzdělávání, povinnému předškolnímu vzdělávání* atp., avšak problematice sexuální výchovy ani okrajově, ani blíže zde pozornost věnována není. (Školský zákon, 2004)

V souvislosti se zásadou rovného přístupu mj. z důvodu pohlaví je třeba uvést *Zákon č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)*. Ten sice není zaměřen k předškolnímu vzdělávání, ani k pojmům k tomuto vzdělávání se blížícím, nicméně v §2, paragrafu obsahujícím základní pojmy, mluví o pojmech, které jsou s problematikou sexuální výchovy bezesporu spjaty. Jde o pojmy jako *obtěžování, sexuální obtěžování, diskriminaci z důvodu pohlaví či pohlavní identifikace*, jakožto jednání protiprávní a zákonem nepřipustné. §8 stejného zákona dále obsahuje *zásady rovného zacházení k mužům a ženám v systémech sociálního zabezpečení*. (Antidiskriminační zákon, 2009, §2, §8)

Další legislativní normou odrážející problematiku sexuální výchovy a definující pojmy jako *manželství (vznik a zánik manželství, jeho podmínky a účel)* a *rodičovství (rodičovská zodpovědnost, povinnosti a nutnosti)*, byl *Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.*, který však byl ke dni 1. 1. 2014 zrušen a jehož zákonitosti a pojmy byly přeneseny do *Zákona č. 89/2012 Sb. (občanský zákoník)*. (Zákon o rodině, 1963)

Alespoň za zmínku stojí, v poslední řadě, také *Zákon č. 40/2009 Sb. (trestní zákoník)*, jehož specifikem sice také není přímo předškolní vzdělávání, nicméně zákon hovoří o pojmech, které jsou s oblastí sexuální výchovy jednoznačně úzce spjaty. Jde o pojmy trestných činů jako *pohlavní styk* v souvislosti s dítětem a svádění k němu,

pohlavní zneužití, sexuální nátlak, sexuální zneužívání atp. (Trestní zákoník, 2009, §168, §186 - § 187, §202 - §203)

1.3 Sexuální výchova a Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (2016), dále jako RVP PV, je základním dokumentem všech předškolních institucí. Na základě informací z tohoto dokumentu si každá instituce, individuálně, stanovuje své školní vzdělávací programy, ve kterých by měla být uváděna veškerá důležitá a právně závazná fakta.

Přemýšlíme-li nad informacemi RVP PV vztahujícími se k tematice sexuální výchovy, stačí nahlédnout do nabídky možností jejího zařazení v rámci jednotlivých vzdělávacích oblastí. Každá oblast zahrnuje jak *dílčí cíle* (které by měl učitel sledovat, rozvíjet a podporovat), *vzdělávací nabídku* (vedoucí k naplňování cílů a dosahování očekávaných výstupů), *očekávané výstupy* (dílčí, individuálním způsobem dosažitelné výstupy, jež dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže prakticky zrealizovat), tak i případná *rizika* (ohrožující naplňování cílů a vzdělávacích záměrů). (RVP PV, 2016, s. 14 - 15)

A nyní se již zaměříme na konkrétní vzdělávací oblasti – vybrané a zúžené pouze z pohledu souvislosti se sexuální výchovou.

1.3.1 Dítě a jeho tělo

Dílčí vzdělávací cíle:

- *uvědomění si vlastního těla;*
- *osvojení si poznatků o těle a jeho zdraví;*
- *osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí;*

Vzdělávací nabídka:

- *jednoduché pracovní a sebeobslužné činnosti v oblasti osobní hygieny, oblékání apod.;*

- *činnosti zaměřené k poznávání lidského těla a jeho částí;*
- *příležitosti a činnosti směřující k ochraně zdraví, osobního bezpečí a vytváření zdravých životních zvyků;*
- *příležitosti a činnosti směřující k prevenci úrazů (hrozcích při setkávání s cizími lidmi atp.), k prevenci nemoci, nezdravých návyků a závislostí;*

Očekávané výstupy:

- *zvládat sebeobsluhu, uplatňovat základní kulturně hygienické a zdravotně preventivní návyky (starat se o osobní hygienu);*
- *pojmenovat části těla, některé orgány (včetně pohlavních), znát jejich funkce, mít povědomí o těle a jeho vývoji (o narození, růstu těla a jeho proměnách), znát základní pojmy užívané ve spojení se zdravím aj.;*
- *rozlišovat, co prospívá zdraví a co mu škodí; chovat se tak, aby v situacích pro dítě běžných a jemu známých neohrožovalo zdraví, bezpečí a pohodu svou ani druhých;*
- *mít povědomí o významu péče o zdraví;*
- *mít povědomí o některých způsobech ochrany osobního zdraví a bezpečí a o tom, kde v případě hledat pomoc;*

Rizika:

- *nedostatečný respekt k individuálním potřebám dětí;*
- *neznalost zdravotního stavu a zdravotních problémů dítěte;*
- *nedostatek či zkreslení elementárních informací o lidském těle, o jeho růstu a vývoji, o funkcích některých částí a orgánů, o zdraví i možnostech jeho ohrožení, způsobech ochrany zdraví a bezpečí; (RVP PV, 2016, s. 15 – 17)*

V souvislosti s touto oblastí je nutné zdůraznit, že o elementárních informacích a faktech týkajících se lidského těla, pojmenovávání jednotlivých částí, vývoje lidského těla, ale mimo jiné i hygieny, faktorů ovlivňujících zdraví by se pedagogové předškolních institucí neměli bát otevřeně a upřímně hovořit. Přeci jen nelze opomenout, že na poznatky získané v mateřské škole navazuje učivo dalších stupňů vzdělávání a dítě si základy získané v předškolním vzdělávání (v propojení s informacemi z rodiny) nese do dalších let. Jestli a případně jakým způsobem pedagogové seznamují děti například s vývojem lidského těla, pojmenováváním částí

a funkcí orgánů souvisejících s oblastí sexuální výchovy atp. jsem se zabývala ve svém výzkumu. Jeho výsledky uvádím v empirické části této diplomové práce.

1.3.2 Dítě a jeho psychika

V této vzdělávací oblasti souvisí s oblastí sexuální výchovy pouze jedna ze tří podoblastí, a to podoblast s názvem „Sebepojetí, city a vůle“.

Dílčí vzdělávací cíle:

- *poznávání sebe sama, rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě (uvědomění si vlastní identity, získání sebevědomí, sebedůvěry, osobní spokojenosti);*
- *získání relativní citové samostatnosti;*
- *rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat;*

Vzdělávací nabídka:

- *sledování pohádek a příběhů obohacující citový život dítěte;*
- *cvičení v projevování citů, v sebekontrolě a v sebeovládání;*
- *činnosti zaměřené k poznávání různých lidských vlastností; záměrné pozorování, čím se lidé mezi sebou liší (city, vlastnosti dané pohlavními rozdíly) a v čem jsou si podobní;*
- *činnosti vedoucí dítě k identifikaci sebe sama a k odlišení od ostatních;*

Očekávané výstupy:

- *vyjadřovat souhlas i nesouhlas, říci „ne“ v situacích, které to vyžadují (v ohrožujících, nebezpečných či neznámých situacích);*
- *uvědomovat si příjemné a nepříjemné citové prožitky (lásku, soucitění, radost, spokojenost i strach, smutek, odmítání), rozlišovat citové projevy v důvěrném (rodinném) a cizím prostředí;*
- *být citlivé ve vztahu k živým bytostem;*

Rizika:

- *málo vlídné, nevstřícné, strohé, nelaskavé a málo přátelské prostředí, kde dítě nenalézá dostatek lásky a porozumění;*

- *nedostatek možností projevovat vlastní city, sdělovat citové dojmy a prožitky a hovořit o nich;*
- *jednání, které dítě pociťuje jako křivdu a vnímá jako násilí; (RVP PV, 2016, s. 21 – 22)*

Sebepojetí, city a vůle spolu velmi úzce souvisí. Podpora sebedůvěry, sebevědomí a osobní spokojenosti je důležitá jako základ pro rozvoj schopnosti vytvářet, rozvíjet a prožívat citové vztahy a projevovat, určitým způsobem, i city vlastní. Je ale důležité zdůraznit, že pomocí výše uvedené a adekvátně nabízené vzdělávací nabídky je dítě schopno projevovat city jak pozitivní, tak i negativní. A hlavně, bez obav a strachu z pocitu viny a křivdy, což je pro jeho budoucí život, dle mého názoru, nesmírně důležité. Svět okolo nás přece není vždy a pouze jen pozitivní...

1.3.3 Dítě a ten druhý

Dílčí vzdělávací cíle:

- *osvojení si elementárních poznatků, schopností a dovedností důležitých pro navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem;*
- *posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem (v rodině, v mateřské škole, v dětské herní skupině apod.);*
- *vytváření prosociálních postojů (rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu);*
- *ochrana osobního soukromí a bezpečí ve vztazích s druhými dětmi i dospělými;*

Vzdělávací nabídka:

- *aktivity podporující uvědomování si vztahů mezi lidmi (kamarádství, přátelství, vztahy mezi oběma pohlavími);*
- *hry, přirozené i modelové situace, při nichž se dítě učí přijímat a respektovat druhého;*
- *hry a situace, kde se dítě učí chránit soukromí a bezpečí své i druhých;*

Očekávané výstupy:

- *porozumět běžným projevům vyjádření emocí a nálad;*
- *odmítnout komunikaci, která je mu nepříjemná;*

- *uvědomovat si svá práva ve vztahu k druhému, přiznávat stejná práva druhým a respektovat je;*
- *chápat, že všichni lidé (děti) mají stejnou hodnotu, přestože je každý jiný, že osobní, resp. osobnostní odlišnosti jsou přirozené;*
- *bránit se projevům násilí jiného dítěte, ubližování, ponižování apod.;*
- *chovat se obezřetně při setkání s neznámými dětmi, staršími i dospělými jedinci, v případě potřeby požádat druhého o pomoc (pro sebe i pro jiné dítě);*

Rizika:

- *nedostatek pozitivních příkladů a vzorů prosociálního chování, málo vstřícné postoje dospělých k dítěti i k sobě navzájem;*
- *nedostatek empatie, neposkytování empatické odezvy na problémy dítěte;*
- *příliš ochránářské či příliš nevnímavé prostředí;*
- *nedůstojné jednání, zesměšňování, ponižování;*
- *nedostatečný respekt k vzájemným sympatiím dětí a malá podpora dětských přátelství; (RVP PV, 2016, s. 23 – 24)*

1.3.4 Dítě a společnost

Dílčí vzdělávací cíle:

- *rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí, přináležet k tomuto společenství (ke třídě, k rodině, k ostatním dětem) a vnímat a přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané;*
- *rozvoj schopnosti chovat se autonomně, prosociálně;*
- *seznamování se světem lidí, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije;*

Vzdělávací nabídka:

- *běžné každodenní setkávání s pozitivními vzory vztahů a chování;*
- *hry zaměřené k poznávání a rozlišování různých společenských rolí (role dané pohlavím) a osvojování si rolí, do nichž se dítě přirozeně dostává;*
- *aktivity přibližující dítěti pravidla vzájemného styku (ohleduplnost, tolerance);*
- *hry a praktické činnosti uvádějící dítě do světa lidí a jejich občanského života;*

Očekávané výstupy:

- *uplatňovat návyky v základních formách společenského chování ve styku s dospělými i dětmi (požádat o pomoc);*
- *chovat se a jednat na základě vlastních pohnutek a zároveň s ohledem na druhé;*
- *začlenit se do třídy a zařadit se mezi své vrstevníky, respektovat jejich rozdílné vlastnosti, schopnosti a dovednosti;*
- *porozumět běžným neverbálním projevům citových prožitků a nálad druhých;*
- *přístupovat k druhým lidem, k dospělým i dětem, bez předsudků, s úctou k jejich osobě;*
- *uvědomovat si, že se lidé mohou chovat proti pravidlům, a tím ohrožovat pohodu i bezpečí druhých; odmítat společensky nežádoucí chování, chránit se před ním a v rámci svých možností se bránit jeho důsledkům;*

Rizika:

- *přítomnost nevhodných podnětů;*
- *nevhodný mravní vzor okolí (děti jsou svědky nespravedlivého, nezdrořilého, hrubého, ironického, popř. agresivního chování, netolerantních, necitlivých či nevšímavých postojů apod.);*
- *nedostatek příležitostí k nápravě jednání, které bylo proti pravidlům;*
- *přehlížení nežádoucího chování některých dětí;*
- *chybějící informace o tom, jak se chránit před nebezpečím hrozícím od neznámých lidí; (RVP PV, 2016, s. 25 – 27)*

Oblasti „Dítě a ten druhý“ a „Dítě a společnost“ jsou spolu vzájemně provázány. Jejich cílem je společně vést k tomu, aby dítě na konci předškolního vzdělávání umělo, adekvátním způsobem, komunikovat a udržovat vztahy s druhými lidmi – ať už v rovině vrstevníků, anebo dospělých. Stejně důležitým cílem je podpora schopnosti dítěte chovat se ve společnosti autonomně a prosociálně – s ohledem a uvědomováním si určených a, dané společnosti či skupině, platných pravidel. S tím ale zároveň souvisí i uvědomování si porušování pravidel a ohrožování bezpečí i pohody sebe samého, ale i druhých.

Na elementární znalosti a dovednosti vedoucí k bezpečnému a zdravému prostředí a ochraně dítěte před nebezpečnými vlivy a situacemi je zaměřena poslední vzdělávací

oblast vymezena v RVP PV – „Dítě a svět“. Ta je směřována mimo jiné i k tomu, aby si dítě, na konci předškolního vzdělávání, bylo schopno uvědomovat nebezpečí, se kterými se může setkat a před kterými musí sebe (ba dokonce v případě potřeby i ostatní) chránit.

1.3.5 Dítě a svět

Dílčí vzdělávací cíle:

- *osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy;*

Vzdělávací nabídka:

- *poučení o možných nebezpečných situacích a dítěti dostupných způsobech, jak se chránit;*

Očekávané výstupy:

- *chovat se přiměřeně a bezpečně doma i na veřejnosti;*
- *uvědomovat si nebezpečí, se kterým se může ve svém okolí setkat, a mít povědomí o tom, jak se prakticky chránit (vědět, jak se nebezpečí vyhnout, kam se v případě potřeby obrátit o pomoc);*

Rizika:

- *nedostatek příležitostí vidět a vnímat svět v jeho pestrosti a změně, v jeho dění a řádu;*
- *nedostatečné a nepřiměřené informace, nedostatečné, nepravdivé nebo žádné odpovědi na otázky dětí;*
- *nedostatek pozornosti prevenci vlivů prostředí, které mohou být pro dítě nezdravé a nebezpečné; (RVP PV, 2016, s. 27 – 29)*

1.4 Výuka sexuální výchovy na základních školách

Jak ve své kolektivní publikaci uvádí Průcha, Walterová a Mareš (2013), sexuální výchova je, oficiálně, v České republice součástí základního vzdělávání. Není sice samostatným předmětem, avšak součástí vzdělávacího oboru výchovy ke zdraví. A tento vzdělávací obor je, podobně jako vzdělávací oblasti v předškolním vzdělávání, zakotven v základním dokumentu základního vzdělávání, Rámcové vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (2016) – dále jen RVP ZV. Na jeho základě se potom výuka tohoto předmětu v základních školách odvíjí.

Vzhledem k tomu, že v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání je sexuální výchova obsažena v rovině individuálního, na míru každé předškolní instituce, uzpůsobeného výběru z nabídky dílčích cílů, vzdělávacích činností a aktivit, očekávaných výstupů a ohrožujících rizik, nahlédneme do RVP ZV, zdali tento dokument, jak charakterizuje Pedagogický slovník (2013), tematiku sexuální výchovy zahrnuje detailněji.

Každá oblast RVP ZV obsahuje *charakteristiku dané vzdělávací oblasti* (důležitost a význam oblasti spolu s návazností mezi vzdělávacím obsahem 1. a 2. stupně základního vzdělávání), *cílové zaměření oblasti* (směřující k naplňování klíčových kompetencí), *vzdělávací obsah* (tvořený očekávanými výstupy a učivem), *očekávané výstupy* (předpokládaná praktická způsobilost žáků na konci 5. a 9. ročníků), *minimální doporučenou úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření* (očekávané výstupy, obvykle stanovené na nižší úrovni, nežli je úroveň obvykle odpovídající) a *učivo* (prostředek k dosažení očekávaných výstupů). (RVP ZV, 2016, s. 14 – 15)

1.4.1 Člověk a jeho svět

Tato oblast je vymezena pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Jak je tedy zřejmé, vzdělávací obsah této oblasti bude rozšiřovat a prohlubovat základní poznatky, znalosti, dovednosti a prvotní zkušenosti jedinců získané v rodině a předškolním vzdělávání.

V celkovém cílovém zaměření této oblasti (v souvislosti se sexuální výchovou) nalezneme:

- *poznávání a chápání rozdílů mezi lidmi, tolerantní chování a jednání na základě respektu;*
- *přirozené vyjadřování pozitivních citů ve vztahu k sobě i okolnímu prostředí;*
- *poznávání podstaty zdraví i příčin jeho ohrožení, vzniku nemocí a úrazů a jejich předcházení;*
- *poznávání a upevňování preventivního chování, účelného rozhodování a jednání v různých situacích ohrožení vlastního zdraví a bezpečnosti i zdraví a bezpečnosti druhých, včetně chování při mimořádných událostech; (RVP ZV, 2016, s. 43)*

a) Tematický celek „Lidé kolem nás“ mezi očekávanými výstupy nabízí:

- *projev tolerance k přirozeným odlišnostem spolužáků i jiných lidí, jejich přednostem i nedostatkům;*
- *vyjádření na základě vlastních zkušeností vztahy mezi lidmi, vyvození a dodržování pravidel pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině;*
- *rozlišování základních rozdílů mezi lidmi;*
- *rozpoznání jednání a chování ve svém okolí, která se už nemohou tolerovat a která porušují základní lidská práva nebo demokratické přístupy;*

Při úpravách minimální doporučené úrovně očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření žák:

- *se při setkání s neznámými lidmi chová adekvátně;*
- *projevuje toleranci k odlišnostem spolužáků;*
- *rozpozná nevhodné jednání a chování vrstevníků a dospělých;*
- *uvede základní práva dítěte, práva a povinnosti žáka školy;*

Konkrétním učivem, jež směřuje k naplnění této oblasti, je pak tedy učivo o životě a funkci rodiny, mezilidských vztazích, principech demokracie, vlastnostech lidí, pravidlech slušného chování, rizikových situacích, rizikovém chování, základních lidských právech a právech dítěte, problémech konzumní společnosti, nesnášenlivosti mezi lidmi atp. (RVP ZV, 2016, s. 43 – 46)

b) Dalším tematickým celkem směřovaným k upevnování základních poznatků a znalostí týkajících se sexuální výchovy je celek s názvem „Člověk a jeho zdraví“. Zde už se mezi výčtem očekávaných výstupů objevuje i samotný termín sexuální chování:

- *uplatňuje základní hygienické a zdravotně preventivní návyky s využitím elementárních znalostí o lidském těle; projevuje vhodným chováním a činnostmi vztah ke zdraví;*
- *rozezná nebezpečí různého charakteru; jedná tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných;*
- *chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná;*
- *rozlišuje jednotlivé etapy lidského života a orientuje se ve vývoji dítěte před a po jeho narození;*
- *uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou;*
- *uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku;*

Minimální doporučená úroveň očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření zahrnuje:

- *uplatňování hygienických návyků a zvládání sebeobsluhy; popis svých zdravotních obtíží a pocitů;*
- *pojmenování hlavních částí lidského těla;*
- *rozeznání nebezpečí; dodržování zásad bezpečného chování;*
- *obezřetné chování při setkání s neznámými jedinci; v případě potřeby požádání o pomoc pro sebe i pro jiné;*
- *uplatňování základních znalostí, dovedností a návyků souvisejících s preventivní ochranou zdraví;*
- *rozlišování jednotlivých etap lidského života;*
- *uplatňování ohleduplného chování k druhému pohlaví a orientování se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku;*

Tematickým učivem této oblasti je pak učení se o *lidském těle* (pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, základy lidské reprodukce, vývoj jedince), *péči o zdraví*

(přenosné a nepřenosné nemoci, osobní a intimní hygiena), *partnerství, manželství, rodičovství, základech sexuální výchovy* (vztahy v rodině, partnerské vztahy, osobní vztahy, etická stránka vztahů a sexuality) a *osobním bezpečí* (bezpečné chování, sexuální a jiné zneužívání). (RVP ZV, 2016, s. 49 – 50)

1.4.2 Člověk a zdraví

Oblast „Člověk a zdraví“ navazuje na oblast „Člověk a jeho svět“ z prvního stupně základního vzdělávání, a prohlubuje tak, díky osvojenému učivu a naplnění potřebných cílů, znalosti, dovednosti a schopnosti na navazujícím stupni druhém.

Charakteristickými cíli, nejbližšími spjatými s tematikou sexuální výchovy, jsou:

- *poznávání zdraví jako důležité hodnoty v kontextu dalších životních hodnot;*
- *poznávání člověka jako jedince závislého v jednotlivých etapách života na způsobu vlastního jednání a rozhodování, na úrovni mezilidských vztahů;*
- *získávání základní orientace v názorech na to, co je zdravé a co může zdraví prospět, i na to, co zdraví ohrožuje a poškozuje;*
- *využívání osvojených preventivních postupů pro ovlivňování zdraví v denním režimu, k upevnování způsobů rozhodování a jednání v souladu s aktivní podporou zdraví v každé životní situaci i k poznávání a využívání míst souvisejících s preventivní ochranou zdraví;*
- *propojování činností a jednání souvisejících se zdravím a zdravými mezilidskými vztahy se základními etickými a morálními postoji; (RVP ZV, 2016, s. 92)*

V očekávaných výstupech dosažitelných na konci období se pak nabízí:

- *přispívání k utváření dobrých mezilidských vztahů v komunitě;*
- *vysvětlení vztahů mezi uspokojováním základních lidských potřeb a hodnotou zdraví;*
- *posouzení různých způsobů chování lidí z hlediska odpovědnosti za vlastní zdraví i zdraví druhých a vyvozování osobní odpovědnosti ve prospěch aktivní podpory zdraví;*
- *vyjádření vlastního názoru k problematice zdraví a diskuse o něm v kruhu vrstevníků, rodiny i v nejbližším okolí;*

- *uplatňování osvojených preventivních způsobů rozhodování, chování a jednání v souvislosti s běžnými, přenosnými, civilizačními a jinými chorobami; svěřeni se se zdravotním problémem a v případě potřeby vyhledání odborné pomoci;*
- *kultivované chování se k opačnému pohlaví;*
- *respektování významu sexuality v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli; chápání významu zdrženlivosti v dospívání a odpovědného sexuálního chování;*
- *aktivní předcházení situacím ohrožujícím zdraví a osobní bezpečí;*

Mezi upravené očekávané výstupy z důvodu podpůrných opatření patří:

- *chápaní významu dobrého soužití mezi vrstevníky i členy rodiny;*
- *uvědomování si základních životních potřeb a jejich naplňování ve shodě se zdravím;*
- *svěření se se zdravotním problémem;*
- *uplatňování způsobů bezpečného chování v sociálním kontaktu s vrstevníky, při komunikaci s neznámými lidmi a v případě potřeby vyhledání odborné pomoci;*

Konkrétní učivo, vycházející z očekávaných výstupů a cílů, tedy obsahuje *vztahy mezi lidmi a formy soužití* (přátelství, láska, partnerské vztahy, manželství, rodičovství), *změny v životě člověka a jejich reflexe* (tělesné, duševní, psychické změny, sexuální dospívání a reprodukční zdraví – zdraví reprodukční soustavy, sexualita, předčasná sexuální zkušenost, problémy těhotenství a rodičovství mladistvých, poruchy pohlavní identity), *péči o zdraví* (osobní a intimní hygiena, ochrana před přenosnými i nepřenosiými chorobami), *rizika ohrožující zdraví a jejich prevence* (rizikové a násilné chování, sexuální zneužívání, bezpečné chování a komunikace s vrstevníky i neznámými lidmi), *hodnotu a podporu zdraví* (zdraví a interakce jeho složek, základní lidské potřeby a jejich hierarchie, odpovědnost jedince za zdraví) *i osobnostní a sociální rozvoj* (vztah k sobě samému, ale i druhým lidem, zvládání problémových situacích, prosociální chování, empatické chování podporující dobré vztahy s okolím, dopad vlastního chování a jednání apod.). (RVP ZV, 2016, s. 93 – 95)

2 Vývojová specifika dítěte předškolního věku

Jak je obecně známo, a ve většině odborných literárních zdrojů zabývajících se vývojovou psychologií lidského života nalezneme, období předškolního věku je vymezováno věkem dítěte mezi třemi až šesti (příp. sedmi) roky.

Velice trefně Langmeier a Krejčířová (2006) definují předškolní období jako „období, které je v užším slova smyslu „věkem mateřské školy“, ale nebylo by správné chápat je pouze z tohoto hlediska – jednak mnoho dětí do školky nechodí a jednak rodinná výchova stále zůstává základem, na kterém mateřská škola dále účelně staví a napomáhá dalšímu rozvoji jedince“. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 87)

Přední česká psycholožka Vágnerová (2005) ve své publikaci popisuje: „Předškolní období je třeba chápat jako fázi přípravy na život ve společnosti. Aby to bylo možné, musí se dítě naučit prosadit i spolupracovat, to je důležité především v rovnocenné vrstevnické skupině. Vývojově podmíněné změny se odrazí ve hře, v předškolním období je novým projevem chování sdílená aktivita, vyžadující jak sebeprosazení, tak prosociální chování.“ (Vágnerová, 2005, s. 174)

Oproti výše uvedeným citacím Krejčířová (1987) stručně, avšak výstižně uvádí, že „toto období je vlastně nejdelším ze všech předchozích a lze jej z hlediska rozvoje dětské osobnosti označit jako nejvýznamnější“. (Krejčířová, 1987, s. 47)

2.1 Charakteristika vývoje základních schopností a dovedností

Období předškolního věku je důležitým mezníkem v životě dítěte, a to z důvodu na první pohled nenápadných, avšak velice významných změn. Tyto změny ovlivňují pozici v kolektivu vrstevníků, které dítě svými schopnostmi a dovednostmi ve hrách (které jsou pro toto období klíčové a zcela zásadní) zaujme, a podpoří tím tak jeho následný vývoj soběstačnosti. A nejen té. (Langmeier a Krejčířová, 2006)

Stálé zdokonalování a postupný vývoj tak můžeme vypořádat kupříkladu v motorice a to jak hrubé – koordinovanost pohybů, udržování rovnováhy, sebe obslužné činnosti, hygienické návyky, tak i jemné – ve zručnosti při hrách a obrovském rozvoji výtvarného projevu (který je propojen v souvislosti s nárůstem rozumového chápání okolního světa a postupně se vyvíjí od prvotních „čmáranic“, přes hlavonožce

až po realistickou, předem promyšlenou kresbu včetně nejrůznějších detailů). (Langmeier a Krejčířová, 2006)

„V tomto období by nemělo zůstat nezodpovězeno žádné „Proč?“, které položí dítě svým rodičům. V těchto otázkách se totiž promítá přirozená touha dítěte po poznání. Rozhovorem s dospělými se zdokonaluje sluchové vnímání dítěte, ale zároveň přispívá k rozvoji vlastní aktivní řeči.“ (Krejčířová, 1987, s. 49)

Dalším významným rozvojem, jak je z uvedené citace zřejmé, prochází bezpochyby řeč – ať už jde o stránku výslovnosti, řečového projevu, či enormního nárůstu slovní zásoby. Jak ve své publikaci uvádí kolektiv Langmeier, Langmeier a Krejčířová (2002), na konci období, respektive před samotným vstupem do základní školy dítě mluví zpravidla artikulačně správně, reprodukuje velkou škálu písniček, básniček a díky tomu zcela spontánně využívá delších vět i souvětí a adekvátně využívá gramatických pravidel. Je však nutno podotknout, že každá oblast, nejen řečová, je ovlivněna individuálními rozdíly jedinců.

S rozvojem řeči souvisí bezesporu růst poznatků o sobě samém, ale i o okolním světě. Tyto poznatky jsou tím víc bohatší, čím víc je podnětné prostředí, ve kterém se dítě pohybuje – ať už jde o prostředí mateřské školy, či jiné předškolní vzdělávací instituce, tak zejména o prostředí rodiny a domova. Při poznávání okolního světa má významnou roli představivost a fantazie, jež rázně předčí logiku a logické uvažování. Role se v předškolním období pomalu, ale jistě vyrovnávají a v dalších letech postupně obrací svou váhu. (Vágnerová, 2005)

2.2 Kognitivní vývoj jedince

„V předškolním období pokračuje zrání centrální nervové soustavy, což se promítá do větší výkonnosti tělesných i psychických funkcí.“ (Novotná a kol., 1998, s. 48)

Inteligence dítěte se postupně vyvíjí a myšlení se mění z úrovně symbolické (předpojmové) na vyšší úroveň, úroveň intuiivní (názorovou). Znamená to tedy, že dítě již uvažuje, na základě toho, co vidí, či vidělo, v jakýchsi celostních pojmech. (Langmeier a Krejčířová, 2006)

Jakým způsobem dítě předškolního věku typicky uvažuje a myslí a hlavně, získává nejruznější nové poznatky, člení a definuje Vágnerová (2005):

a) charakteristické způsoby, jakými dítě nazírá na svět, jak a jaké informace si vybírá:

- 1) *centrace* – zaměření se na jeden, prvotně nápadný, znak, který dítě považuje za nejdůležitější, avšak tím přehlíží jiné, mnohdy podstatně významnější, avšak nevýrazné znaky;
- 2) *egocentrismus* – jedinec předškolního věku lpí na svém vlastním názoru a na základě vlastního postoje má tendenci zkreslovat jakékoli úsudky (chybí mu nahlížení na věc z více úhlů a zamýšlení se nad názory jiných);
- 3) *fenomenismus* – svět je pro dítě takový, jaký na první pohled viditelně vypadá;
- 4) *prezentismus* – dítě žije současností, teď a tady (jde o jakousi jistotu v sobě samém);

b) způsoby, jakými tyto informace zpracovává a jak svá zjištění interpretuje:

- 1) *magičnost* – zkreslování reálného světa pomocí fantazie (kterou dítě v tomto období má neskutečně bohatou);
- 2) *animismus (resp. antropomorfismus)* – ožívování neživých, tzn. přisuzování vlastností živých bytostí objektům neživým;
- 3) *arteficialismus* – druh výkladu vzniku okolního světa a jeho typických znaků;
- 4) *absolutismus* – každé poznání a tvrzení má jednoznačnou a definitivní platnost; (Vágnerová, 2005, s. 174 – 175)

Je tedy zřejmé, že pro dítě předškolního věku je aktuální vzhled a podoba okolního světa natolik dominantní, že jakékoli změny a proměny chápe jako ztrátu původní totožnosti a vznik totožnosti zcela nové. Nutný fakt je ale ten, že vývoj myšlení není krátkodobým, nýbrž dlouhodobým procesem. Dítě se tedy postupně veškerým vztahům, souvislostem a náročnějším úvahám a uvažování učí. (Vágnerová, 2005)

2.3 Emoční vývoj

„Předškolák je senzitivní, jeho city vznikají snadno a rychle a jsou labilní. Příznačná je výrazovost, to znamená projev emocí v chování, mimice, pantomimice, ale i řeči dítěte... Dítě si uvědomuje sebe sama, má elementární svědomí a také pocity viny. Je si vědomo toho, že něco nemá dělat.“ (Novotná a kol., 1998, s. 50)

Emoční vývoj dítěte nepřichází pochopitelně až v období předškolního věku, ba naopak. Postupně se vyvíjí a zdokonaluje již od věku novorozeneckého spolu se základními výrazy emocí, využívání emocí v komunikaci a získávání základů empatie. Reakce a porozumění rodičů a jiných okolních osob emocím a prožívání dítěte jsou jedním ze „základních stavebních kamenů“ k socializaci (začlenění) jedince do společnosti. (Langmeier a Krejčířová, 2006)

Prožívání emocí u předškolních dětí je typické větší a větší vyrovnaností a stálostí. Ze začátku období samozřejmě emoce snadno přechází z jedné roviny do druhé (negativní emoce přecházející do emocí pozitivních a naopak), v závislosti na danou aktuální situaci. V průběhu období se však postupně ustalují a začínají převládat emoce pozitivní nad negativními, ty zpravidla postupně ubývají. Vše ale samozřejmě závisí na zralosti centrální nervové soustavy, která emoce zásadně ovlivňuje. A nejen emoce... (Vágnerová, 2005)

Mezi typické projevy emočního prožívání, jak uvádí zejména Čačka (2000), ale i Vágnerová (2005), lze zahrnout *vztek a zlost, pocity strachu, úzkosti*, ale v častěji se vyskytující míře se objevuje *veselost, radost či těšení se na něco*. Zhruba v polovině předškolního období se u dětí začíná objevovat odhadování budoucích citových prožitků a zážitků u sebe samého i u druhých lidí. S chápáním citů druhých souvisí bezpochyby i rozvoj emoční inteligence, která se taktéž v tomto období značně rozvíjí.

Dítě postupem času dokáže chápat a určitým způsobem i regulovat jak svoje emoční reakce, tak přinejmenším chápat i reakce vrstevníků a okolí. Tím, že nad reakcemi, ať už pozitivními, či negativními, určitým způsobem přemýšlí a spekuluje, posunuje se kupředu i v oblasti sebehodnocení. S reakcemi negativními souvisí jednoznačně i pocit viny, který se v tomto období u dětí objevuje nově a souvisí se zavedením řádu, pravidel a jejich důsledném dodržování, které by však nemělo být v žádném případě bráno na lehkou váhu. Pocity viny se postupně posouvají (před koncem období) až do té fáze,

kdy dítě si vinu uvědomuje samo, aniž by ho někdo pokáral či napomenul. (Vágnerová, 2005)

2.4 Socializace dítěte

„V kolektivu přibližně starých dětí si dítě začíná uvědomovat svou pozici (roli)... Učí se respektovat přání druhých, dělit se s nimi, učí se přizpůsobovat potřebám dané skupiny, spolupracovat s ní a podřizovat se pravidlům a normám. Společné soužití a společná činnost přispívá k socializaci dítěte a rozvíjí se v ní mravní stránky jeho osobnosti.“ (Krejčířová, 1987, s. 54)

Úspěšná adaptace a začlenění dítěte do kolektivu vrstevníků má v předškolním období poměrně dost zásadní a podstatnou roli. Jak zmiňuje Langmeier a Krejčířová (2006), jakési prvotní „uvedení“ dítěte do společenství lidí zajišťuje rodina dítěte a socializace v širokém slova smyslu probíhá po celý život, ne jen v určitém období, avšak období předškolní je obdobím do jisté míry kritickým a to především ze dvou hlavních důvodů. V této době totiž probíhá nejen osvojování sociálních kontrol, ba dokonce i sociálních rolí, které jedince mohou ovlivnit na celý zbytek jeho života...

Langmeier a Krejčířová (2006) dále ve společné publikaci charakterizují vývoj sociálních kontrol, porozumění (empatie – viz kapitola 2.3 Emoční vývoj) a sociálních rolí. Rozvoj sociální kontroly či jinak řečeno seberegulace nabírá na obrátkách právě v období předškolního věku. Dítě je doposud regulováno zevnějšku – ať už požadavky ze stran dospělých (ať už rodičů či pedagogů v předškolních zařízeních), tak například i ze stran vrstevníků a od sebe samého. Pokrok v seberegulaci však nastává v momentě, kdy dítě není třeba řídit hlasitými slovními pokyny, ale kdy dítě před těmito pokyny upřednostňuje svoje vlastní vnitřní myšlení.

Co se týče rozvoje sociálních rolí, zde je třeba podotknout, že záleží individuálně na každém jednotlivci a jeho oblíbenosti v kolektivu. Ta je dána zejména tím, jak se jedinec mezi vrstevníky projevuje, jak umí poroučet, nebo naopak ustupovat a podřizovat se druhým, jestli má blíže k diplomatickým taktikám, anebo hrubé síle před řešením problémů, jak dokáže komunikovat, spolupracovat, porozumět ostatním a podobně. Faktorů, které ovlivňují postavení dítěte a rozvoj jeho sociální role, je celá řada, uvádím proto jen ty nejpodstatnější. (Langmeier a Krejčířová, 2006)

Oproti publikaci Langmeiera a Krejčířové (2006) se psycholožka Vágnerová (2005) socializací zabývá z poněkud odlišného úhlu a obecněji, avšak velice detailně a rozsáhle. Hned v úvodu jedné z podkapitol však trefně charakterizuje, a to si dovolím citovat, rozvoj socializace v předškolním období jako „*fázi přesahu rodiny vertikálním i horizontálním směrem, přechodné období mezi rodinou a institucí, resp. dalšími sociálními skupinami... Předškolní věk je třeba chápat jako období přípravy na život ve společnosti, a to z širšího hlediska, než je pouze bezprostředně navazující vstup do školy.*“ (Vágnerová, 2005, s. 202)

Vágnerová (2005) dále charakterizuje základní rozvíjenou sociální dovednost, které se dítě v období předškolního věku učí, a tou je rozvoj komunikace a interakce – ne sice s rodiči či jinými dospělými, ale s vrstevníky i jinými, věkově různíci se dětmi, které se v prostředí předškolního vzdělávání vyskytují stejně tak, jako daný jedinec. Následně definuje a rozebírá vztahy dítěte v rodině – ať už jde o matku, otce, starší, anebo mladší sourozence. Neopomíná však ani vztahy s lidmi mimo okruh rodiny – pedagogy, či jinými dospělými a v neposlední řadě i vrstevníky a jiné děti v kolektivu mateřské školy, které jsou nesmírně důležitým startem do budoucího života.

2.5 Proces vývoje genderové identity

Jedním z posledních důležitých bodů, který jednoznačně nelze v charakteristice vývojových specifik dítěte předškolního věku opomenout, je proces vývoje genderové identity.

„Citová pohoda mezi rodiči a dětmi je základní podmínkou zdravého duševního vývoje. V předškolním období usnadňuje naplnění jednoho ze základních vývojových úkolů této fáze, tj. identifikaci s rodičem tožného pohlaví. V řadě aspektů lze pak pozorovat projevy pohlavní diferenciacce – například v rozdílech preference a stylu her, zájmu o oděv atp.“ (Čačka, 2000, s. 85 – 86)

Zlomové období nastává zhruba v polovině období předškolního věku, tzn. u čtyřletých dětí. V tomto věku si děti bezpodmínečně uvědomují fakt, že pohlaví je trvalým a neměnným znakem a odmítají kupříkladu jiné oblečení z důvodu ohrožení své vlastní identity. Do té doby se domnívali, že ke změně pohlaví stačí pouhopouhý převlek. (Čačka, 2000)

O obecném porozumění genderu jako součásti vlastní identity hovoří i Vágnerová (2005), která zdůrazňuje, že uvažování předškolních dětí je sice ještě značně rigidní a vázané na vnější znaky, avšak během celého období se postupně, ale zásadně mění. Zásadním mezníkem, jak totožně definuje i Čačka (2000), je pochopení neměnnosti a trvalosti pohlaví jako takového.

Důležitým faktorem pro rozvoj genderové identity chlapců i dívek jsou bezpochyby rodiče. Tento faktor je neskutečně důležitý a má zásadní vliv na další rozvoj celé dětské osobnosti. Nejde jen o identifikaci a stimulaci rodičem stejného pohlaví, ba stejně tak je důležitý rodič pohlaví opačného. Oba rodiče dítěti poskytují vzor chování, který se pak odráží jak v jejich vzájemné interakci v prostředí rodiny, tak i v kolektivu vrstevníků v prostředí mateřské školy. (Vágnerová, 2005)

Stejná fakta zmiňují i Langmeier a Krejčířová (2006), kteří navíc podotýkají, že děti stimulují a ovlivňují oba rodiče jak svými postoji a chováním, tak zejména i při hrách a herní interakci. Stejně tak uvádí, že pro adekvátní vývoj sexuální identity a osvojování odpovídající sociální role bývá kladen silnější a časnější tlak především na chlapce, nežli na dívky, což se pak bezpochyby projevuje navenek. Chlapci bývají fyzicky silnější a v kolektivu průbojnější, kdežto dívky bývají více uzavřené a citlivější. Ne nadarmo se ale říká, že výjimka potvrzuje pravidlo, a tak tato fakta již nebývají tak jednoznačná, jako tomu bylo dříve. Záleží však samozřejmě a jednoznačně na individualitě každého jedince.

Na rozvoj a diferenciaci genderové identity z pohledu rozdílů v charakteru her a zaplňování hracího prostoru nahlíží Čačka (2000). Pro chlapce je typická dynamická hra v otevřených prostorech, hra energická, technicky se rozvíjející a soutěživá, s hlučnějšími (někdy až hrubšími) projevy. Na opačnou stranu hry dívek jsou charakteristické menšími rozměry a ohraničenými prostory, hra bývá spíše bázlivá a stereotypního charakteru s respektem k sociálním normám.

Zde je nezbytné podotknout fakt, že, což sama z praxe cítím a vnímám, se současné hry dětí postupně, ale radikálně mění. Všichni chlapci nehýří aktivitou, energičností a dynamickou hrou, a stejně tak nejsou všechny dívky tiché, bázlivé a pasivní. Je tedy zřejmé, že vnitřní rozdíly mezi pohlavími nejsou zase tak rozdílně odlišné. Důležitou věcí je pak především to, abychom dětem nevnucovali, jaký – přesně – má a nemá být

kluk anebo holka. Tím pak sami sobě, ale zejména dětem, umožníme, abychom se o ostatních dozvěděli, jací jsou skutečně, objektivně a bez jakýchkoli předsudků.

Langmeier a Krejčířová (2006) se rozdílu v hrách věnují stejně jako Čačka (2000), avšak zaměřují se spíše na vývoj hry od typické souběžné (paralelní), přes společnou (asociativní) až ke hře kooperativní – zpočátku nehledě na pohlaví, postupně však (v průběhu uvědomování vlastní identity) spíše ve skupině dětí stejného pohlaví.

2.6 Sexualita dítěte předškolního věku

„Sexualitu lze definovat jako prvek lidské biologie, který primárně reprezentuje reprodukční účely a sekundárně je možné na ni také pohlížet jako na zdroj fyzicky příjemných pocitů.“ (Kniha a kol., 2014, s. 19)

„Se sexuální tematikou se děti setkávají již od útlého věku. Vzhledem k tomu, že na děti i dospívající působí řada informací z oblasti sexuality, je zbytečné se obávat, že by se děti mohly nějak „zkazit“, pokud s nimi budeme o sexuálních otázkách hovořit. Naše rozhovory s nimi pomohou uvést informace a sdělení na pravou míru a ovlivňovat jejich působení.“ (Šilerová, 2003, s. 15)

S tematikou dětské sexuality poprvé přišel významný psychoanalytik Sigmund Freud. Již Freud (In: Kniha a kol., 2014) poukazoval na význam dětské sexuality a informoval o tom, že je sexualita spjata se získáváním různých pocitů slasti. Na Freuda navazovalo a – do dnešní doby navazuje – celá řada odborníků. Například Erik H. Erikson (In: Kniha a kol., 2014) dětskou sexualitu ve svých názorech vždy spojoval s ranými fázemi vývoje, vzhledem k rozmanitému rozvoji dětské fantazie a zvědavosti. Další následovník Freuda – Donald W. Winnicott (In: Kniha a kol., 2014) – zastával názor, že je přirozené a možné, aby se čtyřleté dítě (dítě předškolního věku) nacházelo ve stadiu interpersonálních vztahů a tyto vztahy pak, s aktivními pudy, plně rozvíjelo.

Vždy se ale, mimo jiné, různily názory na otázku, kdy (v jakém věku dítěte) s tematikou sexuality a sexuální výchovy začít. Dodnes jakýsi spor o sjednocení a ucelení přetrvává, nicméně řada odborníků, jako například Trojan a Baštecká (In: Kniha a kol., 2014, s. 166) se shoduje na tom, že *„dítě je na odpověď o sexualitě, adekvátní jeho věku, zralé v okamžiku, kdy se ptá“*.

Jak popisuje i Šilerová (2003), prvotní informace o sexualitě mohou k dítěti přicházet díky vrstevníkům, jakožto vítaným a atraktivním zdrojům informací. V předškolním věku se začíná dětskými hrami na doktora a tyto hry pak postupně přecházejí ve vzájemné diskuse o sexualitě. Jaké hry a další možnosti práce se sexuální výchovou lze využít v mateřské škole, uvádím v následující kapitole.

Se stejným názorem se ztotožňuje taktéž Čačka (2000), který popisuje, že předškolní děti se začínají zajímat o to, jak přišly na svět. Uvádí, že tento zájem je zcela a naprosto normální a nemělo by docházet k vyhýbání, tabuizování či odmítání odpovědí na jakékoli otázky. Veškeré odpovědi by však zároveň měly být věcné, upřímné a přiměřené věku dítěte.

Stejně jako výše uvedení autoři, i Šilerová (2003) a Pšenička (1995) radí rodičům, aby o sexualitě s dětmi otevřeně mluvili již od nejtělejšího dětství. Ne pouze na základě dotazů samotných dětí, avšak i z vlastní iniciativy, například pomocí příběhů, začali rozhovor a trpělivě a s prožitkem dítěti vyprávěli, jak se vzájemně seznámili, co se dělo na svatbě, co se dělo okolo jeho narození atp.

Pšenička (1995) zdůrazňuje, že veškeré informace a odpovědi dítěti je třeba podávat vždy pravdivě a Šilerová (2003) k tomu přidává navíc fakt, že při otevřené komunikaci, přiměřené k věku dítěte, týkající se sexuality a tělesnosti, se posílí vzájemná důvěra, blízkost, ale také i pocit, že se děti mohou rodičům s čímkoli důvěrným a závažným svěřit a nemusí se bát. Tato vzájemná důvěra je pak pro vztah a celý život dítěte velice cennou a důležitou součástí.

Závěrem bych, stručně, charakterizovala, jakým způsobem se, spolu s rostoucím věkem dítěte, postupně vyvíjí zájem o sexualitu:

- **1 – 2 roky:** děti pozorují části svého těla, chlapci se zabývají svým pohlavním údem, jakožto běžnou součástí zkoumání vlastního těla;
- **2 – 3 roky:** dítě si uvědomuje své pohlaví a začíná odlišovat pohlaví své od pohlaví ostatních – prozatím dle vnějších znaků; okolo 3. roku děti začínají klást první otázky ze sexuální oblasti (zejména, kde se vzalo, jak přišlo na svět aj.); během prvních tří let proběhne pohlavní identifikace dítěte;

- **předškolní děti:** děti začínají přejímat a odlišovat ženské a mužské chování, zejména na základě rodiče stejného pohlaví; děti se již aktivně zajímají o to, jak přišly na svět a jaké jsou rozdíly mezi pohlavími; Šilerová (2003, s. 50 – 51)

Jak Šilerová (2003) závěrem uvádí, „*dítě by před vstupem na základní školu mělo vědět, jestli je chlapec nebo dívka, že jednou bude maminkou či tatínkem, a jak přišlo na svět. Zároveň by mělo znát i správné názvy pohlavních orgánů a mělo by vědět, že se nikdo nesmí dotýkat jeho pohlavních orgánů. Také by mělo vědět, že když se lidé mají rádi, dávají si to najevo i tělesnými doteky.*“ (Šilerová, 2003, s. 51 – 52)

3 Možnosti práce s tematikou sexuální výchovy v mateřských školách

Uvedli jsme si již, jak je sexuální výchova definována u nás i v zahraničí, jakým způsobem je zakotvena v rámcových vzdělávacích programech, ale i jaká vývojová specifika charakterizují předškolní věk dětí, ke kterým je tato práce směřována a tematicky zacílena. Nyní se, jakožto v poslední kapitole teoretické části, zaměřím na to, jaké možnosti práce se pedagogům předškolních zařízení, ve spojitosti se sexuální výchovou, nabízejí. Stejně tak se ale zaměřím i na to, s jakými tematickými hrami či aktivitami dětí předškolního věku se můžeme setkat a jak na ně, adekvátně, lze reagovat.

Musím ale upozornit na to, že publikací věnujících se teorii sexuální výchovy, definicím a různým příběhům z praxe je sice celá řada, avšak knih s konkrétními možnostmi práce, tipy, či náměty, je naopak minimum. Proto čerpám a využívám co nejvíce patřičných literárních zdrojů, které jsou dostupné.

3.1 Dětské tematické hry a aktivity

Jak ve své publikaci uvádí Šilerová (2003), předškolní děti se velice aktivně zajímají o to, jaké jsou rozdíly mezi pohlavími, v čem se pohlaví od sebe vzájemně liší, jakým způsobem přišly na svět atp. Proto tedy není divu, že v kolektivu předškolních dětí se často objevují průzkumné námětové hry na „Pana doktora“, které jsou ideální příležitostí ke vzájemnému prohlížení a osahávání. S těmito informacemi se ztotožňuje celá řada dalších autorů, jako například Pšenička (1995), Rašková (2007), Kniha a kol. (2014), Goldman (2015) atp.

Všichni dále, jednohlasně, informují o tom, že je důležité si uvědomovat fakt, že tyto hry nemají jakýkoli sexuální podtext, ale že hlavním cílem je pouze a především uspokojení přirozené dětské zvědavosti. Díky těmto hrám je ale také vhodná příležitost k diskusím a rozhovorům s dětmi, jaké části se smí okukovat či osahávat, tzn. dotyky, které jsou tedy v pořádku a naopak, které části těla patří jen jedinci samotnému, jsou intimní a jejíž osahávání může vadit. Důležité je tedy stanovit určité hranice, avšak zároveň mít i jakousi míru pochopení. Těmito pravidly tak můžeme předejít jakýmkoli, bezpochyby i nepříjemným, následkům. (Šilerová, 2003)

Rašková (2007) radí, že pro zdárný průběh vývoje sexuální výchovy je otevřený a upřímný rozhovor s dítětem. Ne ve smyslu poučování a monologu dospělého, ale především vstřícným odpovídáním na jeho otázky. A toho lze právě využít díky dětským námětovým hrám (jakožto nejlepším výukovým metodám u dětí předškolního věku) a herním aktivitám, které se dají tematicky a efektivně doplnit, a sexuální výchovu tak optimálně rozvíjet, díky:

- *práci s obrázky;*
- *čtení tematických příběhů a pohádek;*
- *poslechu příběhů doplněný slovním komentářem dospělého;*
- *sledování vhodných videoprojekcí s komentářem;*
- *vymýšlení příběhů na daná témata;*
- *kresebným a jiným výtvarným činnostem aj.;* (Rašková, 2007, s. 35)

S přirozenou dětskou zvědavostí, jednoznačně, souvisí i dětská masturbace – jinak zvaná sebestimulace. Goldman (2015) ve své nejnovější publikaci uvádí, že tato aktivita patří taktéž mezi přirozené projevy dětské sexuální zvědavosti. Jak mimo jiné uvádí Kniha a kol. (2014), maximum výskytu dětské masturbace je právě okolo 4. roku věku dítěte, tzn. ve věku předškolním. Autoři dále upozorňují na to, že děti by ale měly vědět (buď od rodičů, anebo od pedagogů v mateřské škole), že tato aktivita je soukromou a intimní záležitostí a neměla by se praktikovat na veřejnosti. Je však nutné být v pozoru, zdali se potřeba sebestimulace u dítěte objevuje nadměrně často. V tomto případě totiž může jít o znak úzkostí, anebo dokonce – v nejzávažnějších případech – o znak sexuálního zneužívání. Je tedy třeba mít oči neustále otevřené a nebrat tyto věci na lehkou váhu, i přestože mohou být pro dospělého člověka velmi citlivé.

3.2 Možnosti práce s tematikou sexuální výchovy

„Jako každá výchovná či vzdělávací oblast má i sexuální výchova svůj obsah, jímž se zabývá, ke kterému se vztahuje a který postupně naplňuje.“ (Smolíková, Hajnová, 1997, s. 14)

Autorky dále popisují, ostatně stejně, jako Rašková (2007), že pro práci s tematikou sexuální výchovy je možno využít zejména těchto oblastí:

- *citové a sociální vztahy mezi lidmi, kamarádství, přátelství, vztahy v rodině;*

- *vztahy mezi mužem a ženou, partnerství, rodičovství;*
- *rozdíly mezi oběma pohlavími po stránce tělesné, psychické i sociální;*
- *péče o zdraví, o vlastní tělo a jeho čistotu (včetně intimních částí);*
- *cit pro osobní soukromí, přirozený stud;*
- *vznik života a narození dítěte;*
- *ochrana před nebezpečím úchylných jedinců (před týráním či sexuálními zneužíváním dítěte);* (Smolíková, Hajnová, 1997, s. 14)

Vzhledem k tomu, že v předškolních zařízeních se pracuje dle různých školních a třídních tematických plánů či programů, všechny autorky dále uvádí pár názorných ukázek témat, která by se do výchovně-vzdělávacího procesu mohla promítnout a se kterými by bylo možné pracovat. Jde o témata, kterým děti již rozumí a na která jsou děti schopny samy odpovědět, jako například:

- *„Znám lidské tělo, umím vše správně pojmenovat.“*
- *„Vím, v čem se liší chlapci a děvčata, muži a ženy.“*
- *„Máme se rádi.“*
- *„Vím, co je soukromí a stud.“*
- *„Mé tělo patří jen mně.“*
- *„Své tělo musím udržovat v čistotě.“*
- *„Moje tělo se bude měnit, porostu a jednou budu dospělý.“*
- *„Vím, jak jsem se narodil.“* (Rašková, 2007, s. 22)

Z uvedených oblastí i příkladů témat však vyplývá otázka, jakým způsobem tedy mohou pedagogové sexuální výchovu prakticky realizovat. A přesně na tuto otázku odpovídají ve své knize Smolíková a Hajnová (1997). Ty totiž, dle výše uvedených oblastí, které uvádí ve své publikaci taktéž, jako Rašková (2007), ve stručnosti charakterizují některé aktivity, které lze s dětmi předškolního věku uskutečnit.

K oblasti *„Znám lidské tělo, umím vše správně pojmenovat.“* autorky Smolíková a Hajnová (1997) navrhuje rozhovory s dětmi propojené s dětskými hrami, prohlížením vhodných obrázků, či případně ukázkami filmů o tom, že jednotlivá těla lidí se liší jak tvarem, tak i velikostí, barvou pleti a především druhem pohlaví – tělo muže je jiné, než tělo ženy. Také upozorňují, aby se myslelo i na to, že každá část těla má svůj název, včetně pohlavních orgánů. Pohlavní orgány můžeme zpočátku nazývat dle dětských

hovorových termínů, na které jsou děti zvyklé z domova, později (u starších dětí) můžeme používat výrazy odborné.

Dalším tématem je „*Vím, v čem se liší chlapci a děvčata, muži a ženy.*“. Zde hovoří o tom, že je třeba, aby děti věděly, že každý se narodí buď jako chlapec, nebo jako dívka. Chlapci postupně vyrostou v muže a stanou se z nich tatínci a dívky zase v ženy, ze kterých se jednou stanou maminky. Obě pohlaví se neliší pouze vzhledem, ale také chováním. Autorky uvádí, že je třeba děti vést k pochopení typických odlišností chlapců a dívek, ale zároveň je vést i k vzájemnému respektování a ohleduplnému chování. (Smolíková, Hajnová, 1997)

„*Máme se rádi.*“. Tento celek je zaměřen na dbání vzájemných vztahů mezi dětmi a dospělými a rozvoj sociálního citění. Smolíková a Hajnová (1997) říkají, že je nutné, aby si děti uvědomovaly, že každý má svou rodinu, každý má své kamarády, každý má okolo sebe lidi, které má rád a tuto lásku umí dávat a dává najevo. Lidé, kteří se mají rádi (například maminka a tatínek, rodiče a dítě) se objímají, hladí, líbají.

S oblastmi „*Vím, co je soukromí a stud.*“ a „*Mé tělo patří jen mě.*“ souvisí informování dětí s tím, že jsou věci, které se před cizími lidmi neříkají a nedělají, části těla, která se neodhalují atp. Fakt, kdo je a není cizí, musí v dítěti jednoznačně upevnit rodiče. Děti bychom měli naučit chránit své soukromí a zachovávat soukromí druhých, předávat informace, kdy je přípustné odhalení těla (včetně pohlavních orgánů) a kdy se to naopak nehodí, ale také co je to tajemství a jak s ním zacházet – kdy je tajemství „bezpečné“ a milé, které se neprozrazuje, ale i kdy může být naopak nebezpečné a ohrožující, a někomu blízkému se tak říct musí. (Smolíková, Hajnová, 1997)

Tematický celek „*Své tělo musím udržovat v čistotě a zdraví.*“, jak uvádí Smolíková a Hajnová (1997), je zacílen na udržování a dbání o čistotu svého těla (včetně pohlavních orgánů), znalosti dětí o možných nebezpečích a zásadách ochrany zdraví. Zde je velice důležitá spolupráce s rodinou, která by měla dětem poskytovat základy hygieny, čistoty a péče o zdraví své i druhých. V předškolních zařízeních pak na tyto základy plynule navazujeme – konkrétně pravidelnou hygienou pohlavních orgánů, udržováním čistoty těla, ochraně dítěte před zraněním apod.

K oblasti „*Moje tělo se bude měnit, porostu a jednou budu dospělý.*“ autorky Smolíková a Hajnová (1997) navrhuji rozhovory s dětmi o tom, že každé dítě jednou

dospěje a bude podobné mamince nebo tatínkovi, avšak musí znát a dodržovat určitá pravidla, která zdraví prospívají a naopak, která mohou škodit. Děti je potřeba upozornit na odlišnosti mezi dítětem a dospělým – jak vzhledově, tak i povahově, co všechno dělají a umí děti, a co všechno umí a dělají jen dospělí – ať už dobře, ale i špatně, což může škodit zdraví (prevence před škodlivými jevy – kouření, alkohol, drogy, nebezpečné látky). Není třeba vyhrožovat a strašit, je spíše třeba zdůrazňovat a dodržovat zdravé návyky v pravidelném denním režimu.

Poslední nabízená tematická oblast „*Vím, jak jsem se narodil.*“ souvisí s vysvětlením úlohy obou pohlaví pro narození miminka a okolnosti jeho narození – těhotenství, porod, péče o dítě – samozřejmě adekvátně k věkové kategorii dětí předškolního věku. Smolíková a Hajnová (1997) k této oblasti dále přidávají pár konkrétních tipů a rad, kterých je potřeba pro předání elementárních znalostí. Uvádí mimo jiné, aby dítě vědělo, že aby se narodilo, je potřeba muže a ženy, kteří se mají rádi, maminka má v bříšku malinké vajíčko, které jednoho dne, až si najde hodného tatínka, začne růst... Jak miminko v bříšku roste, bříško se zvětšuje i mamince, jenže jednoho dne miminko vyrostе tak, že už je mu v bříšku těsno, a tak zaklepe mamince zevnitř na bříško a maminka tedy rychle s tatínkem odjede do porodnice, kde se miminko narodí malým tunýlkem.

Autorky u všech oblastí navrhuji, aby činnosti a aktivity s tematikou sexuální výchovy byly s dětmi prováděny za pomoci přirozených rozhovorů propojených s tematickými námětovými hrami, modelovými situacemi, prohlížením knih, ukázkou filmů atp. (Smolíková, Hajnová, 1997)

Na otázku, jakým způsobem konkrétně realizovat sexuální výchovu v mateřské škole odpovídá i ve své publikaci Rašková (2007). Ta říká, že možností a způsobů realizace sexuální výchovy je sice celá řada, avšak je nutné vybírat a zařazovat jen způsoby přirozené a pro děti předškolního věku vhodné. Jak trefně uvádí dále, „*sexuální výchova si zaslouhuje, aby konečně zaujala své důstojné místo ve výchově. Rozhodně by měla být založena na principu situačního učení a na základě hravé činnosti.*“ (Rašková, 2007, s. 31)

Autorka taktéž charakterizuje a zdůrazňuje důležitá pravidla, která by měli pedagogové při realizaci dodržovat a na která by měli vždy dbát. Jde totiž o ty

nejzákladnější zásady, díky kterým je pak efektivita sexuální výchovy ve spojitosti s věkovou kategorií předškolních dětí několikanásobně vyšší. Konkrétně jde o:

- 1) *komplexnost* – rozvíjení všech obsahových oblastí najednou;
- 2) *důvěru* – přátelské výchovné působení a podávání pravdivých informací;
- 3) *přiměřenost* – z hlediska biologické, psychologické a sociální zralosti dítěte;
- 4) *etiku* – výchovné působení na děti v souvislosti s žádoucím mravním a tolerantním chováním (například k sexuálním menšinám);
- 5) *vědeckost* – předávání pravdivých poznatků dle současné úrovně vědeckého poznání (samozřejmě s přihlédnutím k dané věkové kategorii dětí);
- 6) *koedukovanost* – společné výchovné působení a nerozdělování skupiny na chlapce i dívky;
- 7) *aktivní spolupráci s dítětem* – vhodné výchovné metody a prostředky;
- 8) *spolupráci s rodiči* – předání základních informací o významu a případném průběhu sexuální výchovy, respektování postojů rodičů a především individuální přístup; (Rašková, 2007, s. 31 – 32)

Závěrečnou myšlenkou autorky je, aby byla pravidla dětem vždy „šitá na míru“ dle jejich individuálních schopností a potřeb a abychom vždy, nejen při sexuální výchově, mysleli na to, že děti potřebují být „především milovány, akceptovány, mít pocit bezpečí a vhodné vzory pro napodobování a ztotožňování.“ (Rašková, 2007, s. 32)

Já bych, na úplný závěr, chtěla z vlastní zkušenosti sdělit, že ve své třídě, pomocí integrovaného bloku zaměřeného na lidské tělo, zdraví a nemoci si spolu s dětmi prostřednictvím rozhovorů, diskusních kruhů a nabízených tematických činností – v souvislosti se sexuální výchovou – hrajeme mimo jiné „Na návštěvu u lékaře“, sledujeme a diskutujeme nad tematickými knihami o lidském těle, vývoji jedince, rozdíly mezi pohlavími, promítáme tematické videoukázky – například seriál „Byl jednou jeden člověk“, na základě prohlížení knih, encyklopedií a znalostí děti malujeme či prakticky tvoříme lidské tělo a jeho části, které společně následně pojmenováváme a mnoho, mnoho dalšího. Krásným, a pro děti nezapomenutelným, zpestřením nám v loňském roce byla návštěva a povídání si s jednou těhotnou maminkou. Děti byly z tohoto zážitků nadšené, a protože maminka k nám – v současné době i s miminkem – pravidelně dochází, mohou ukázkově vidět, jak se jedinec, od prvopočátku, vyvíjí.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4 Praktická část

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jaké názory, zkušenosti a pohled mají rodiče dětí předškolního věku, ale i pedagogové v předškolních zařízeních na tematiku sexuality a sexuální výchovy.

Cílem bylo taktéž zjistit, jestli, případně v jakém prostředí, věku a jakým způsobem by podle pedagogů a rodičů děti měly být děti s touto tematikou seznamovány.

V neposlední řadě bylo cílem zjistit i to, jestli a případně jaké literární zdroje jsou dětem k dispozici a jakým způsobem se s dětmi hovoří o početí, porodu, či pojmenovávání pohlavních orgánů jakožto součástí lidského těla.

Výzkumné otázky

Za pomoci dotazníků budeme hledat odpovědi na tyto otázky:

a) u pedagogů předškolních zařízení:

- 1) Jaký věk je, dle pedagogů, vhodný k prvním diskuzím o tematice sexuální výchovy?
- 2) Zajímají se děti předškolního věku o informace týkající se sexuální výchovy?
- 3) Mají děti v mateřských školách k dispozici knižní zdroje vztahující se k této oblasti?
- 4) Jak se v předškolních zařízeních nazývají pohlavní orgány?
- 5) Odkud by měly, dle pedagogů, mít děti první informace z oblasti sexuální výchovy?

b) u rodičů dětí předškolního věku:

- 6) Myslí si rodiče, že je vhodné s diskusemi o sexuální výchově začínat již u dětí v předškolním věku?

- 7) Jakým způsobem je dětem odpovídáno na otázky týkající se této problematiky?
- 8) Mají děti v prostředí domova k dispozici literární zdroje přibližující sexuální výchovu?
- 9) Jak rodiče s dětmi nazývají pohlavní orgány?
- 10) Odkud by měly, podle samotných rodičů, mít děti základní informace z oblasti sexuální výchovy?

Výzkumný vzorek

Celkem bylo mezi rodiče a učitele rozesláno 200 dotazníků – 100 dotazníků pro rodiče a 100 dotazníků pro učitele. Z celkového počtu dotazníků pro rodiče jsem 90 kusů roznesla rodičům osobně a zbývajících 10 kusů jsem rozeslala za pomoci e-mailové pošty. Z celkového počtu dotazníků pro učitele jsem 10 kusů roznesla osobně a zbývajících 90 kusů jsem rozeslala taktéž za pomoci e-mailové pošty.

Ze 100 dotazníků pro rodiče se vrátilo celkem 54 odpovědí a ze 100 dotazníků pro učitele dokonce 61 odpovědí. Procentuální návratnost tak činí 54 % u dotazníků pro rodiče a 61 % pro učitele.

S ohledem na velikost výzkumného vzorku je nutné podotknout, že následně uváděné výsledky jsou platné pouze a jen pro tento výzkum a nemohou být jakkoliv zobecnovány. Přesné znění obou druhů dotazníku je uvedeno v Příloze I – Dotazník pro učitele MŠ a Příloze II – Dotazník pro rodiče.

Metoda

Empirickou část své diplomové práce jsem tvořila za pomoci dvou dotazníků vlastní konstrukce (viz Příloha I a Příloha II). Jeden dotazník byl vytvořen pro rodiče dětí a druhý pro pedagogy předškolních zařízení.

Cílem bylo prvotně zjistit, jaké názory, zkušenosti a pohled je v současné době mezi rodiči a pedagogy na tematiku sexuality a sexuální výchovy, jestli a případně v jakém prostředí, věku a jakým způsobem by podle nich měly být děti s touto

tematikou seznamovány. Cílem ale bylo i to, jestli a případně jaké literární zdroje jsou dětem k dispozici, jakým způsobem se s dětmi hovoří o početí, porodu, či pojmenovávání pohlavních orgánů atp.

V dotaznících se objevují všechny tři typy položek – jak otevřené a uzavřené, tak i polootevřené. V otevřených otázkách sice mají respondenti možnost zcela samostatně a bez jakýchkoli uzavřených možností odpovědět na položenou otázku, nevýhodou je pak ale obtížnost vyhodnocování. Uzavřené otázky jsou sice snazší na vyhodnocování, nicméně respondent tu nemá volné pole působnosti a nemůže se o odpovědi rozepsat. Zlatou střední cestou jsou tedy otázky polootevřené, zde sice respondenti vybírají z nabízených možností, kromě toho se však navíc mohou i dále k vybrané odpovědi rozepsat.

Sběr dat

Odpovědi na dotazníky jsem sbírala v průběhu dvou měsíců – listopadu a prosince roku 2016. Většinu dotazníků pro rodiče (celkem 90 kusů) jsem rozdala v mateřské škole, ve které pracuji a zbylých 10 kusů jsem rozeslala za pomoci e-mailové zprávy díky vytvořenému dotazníku na internetovém serveru Survio. Co se týče dotazníků pro učitele, 10 kusů těchto dotazníků jsem rozdala kolegyním z naší mateřské školy a zbývajících 90 kusů jsem rozeslala za pomocí e-mailové zprávy díky, stejně jako u dotazníků pro rodiče, vytvořenému dotazníku na internetovém serveru Survio.

4.1 Výsledky výzkumu

Získané výsledky jsou vyhodnoceny za pomoci relativní a absolutní četnosti. Pro přehlednější vzhled jsou výsledky položek zobrazeny buď v grafu či tabulce (případně v kombinaci obou druhů) a všechny jsou navíc doplněny o krátký komentář. Otevřené otázky jsou vyhodnoceny obsahovou analýzou a kategorizací jednotlivých odpovědí.

Jak je uvedeno výše, vzhledem k velikosti výzkumného vzorku jsou výsledky adekvátní pouze a jen k mému výzkumu a nelze je zobecňovat.

4.1.1 Analýza dat z dotazníků pro učitele mateřských škol

Položka 1: Jaké je vaše pohlaví?

Tabulka 1: Identifikace respondentů

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Muž	0	0
Žena	61	100
Celkový počet respondentů	61	100

Z tabulky jasně vyplývá, že všech 61 respondentů – tzn. celých 100 % – bylo ženského pohlaví. Na dotazník tedy z pohledu pedagogů mateřských škol neodpovídal ani jeden muž.

Položka 2: Jaký je váš věk?

Tabulka 2: Věk respondentek

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
18 – 25 let	27	44
25 – 35 let	11	18
35 – 45 let	12	20
45 – 55 let	9	15
55 let a více	2	3
Celkový počet respondentů	61	100

Tabulka týkající se druhé položky ukazuje, že téměř polovina, konkrétně 44 % respondentek bylo v rozmezí věku 18 – 25 let (celkově 27 osob), dalších 18 % (v absolutní četnosti 11) odpovídajících pak ve věku 25 – 35 let a dokonce 20 % (12 žen) ve věku 35 – 45 let. Zbývajících 18 % respondentek (celkem 11) bylo ve věku 45 let a více – v konkrétních procentech to znamená, že 15 % dotazovaných (9 žen) bylo ve věku 45 – 55 let a 3 % (2 učitelky) ve věku 55 let a více.

Položka 3: Jak dlouhá je vaše praxe v mateřské škole?

Tabulka 3: Délka praxe pedagogek

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
0 – 5 let	35	57
5 – 10 let	9	15
10 – 20 let	4	7
20 – 30 let	6	10
30 let a více	7	11
Celkový počet respondentů	61	100

Z této tabulky je viditelné, že nadpoloviční většina odpovídajících učitelek, v absolutní četnosti celkem 35 osob z celkového počtu 61 dotazovaných (tj. 57 %), má praxi v rozmezí 0 – 5 let. Dalších 15 % (konkrétně 9 žen) má praxi mezi 5 – 10 roky, 7 % (4 osoby) mají praxi mezi 10 – 20 roky, 10 % žen (6 učitelek) pracuje ve školství v rozmezí 20 a 30 roků a zbylých 11 % (celkově 7 žen) má dokonce 30letou i delší praxi.

Přehled odpovědí na otevřenou položku 4: Napište 3 slova, která vás jako první napadnou, když se řekne sexuální výchova.

U této položky se respondentky volně rozepisovaly. V následujícím přehledu uvádím všechny odpovědi seřazené od těch nejčastějších:

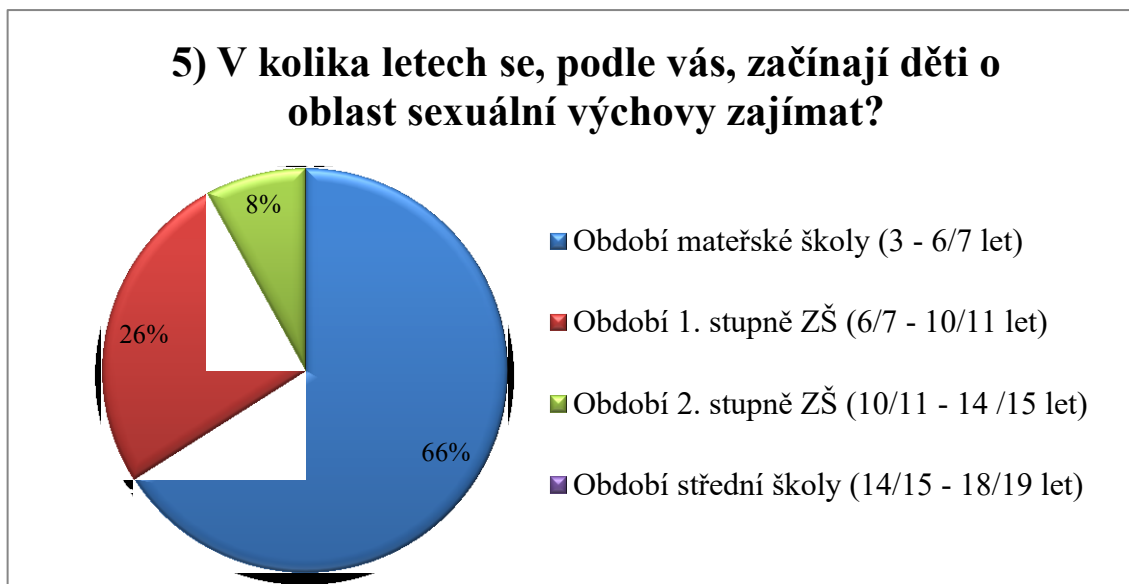
- *sex (27x)*
- *rodina (17x)*
- *láska (13x)*
- *dítě / děti (12x)*
- *rozmnožování (11x)*
- *prevence (9x)*
- *stud (9x)*
- *žena / máma (8x)*
- *muž / táta (8x)*

- *narození miminka (7x)*
- *pohlavní orgány (6x)*
- *informovanost (5x)*
- *základní škola (5x)*
- *sebeuspokojování (5x)*
- *intimita (5x)*
- *zodpovědnost (4x)*
- *pravda (4x)*
- *pohlaví (4x)*
- *těhotenství (4x)*
- *puberta (3x)*
- *strach (3x)*
- *tabu (3x)*
- *lidské tělo (2x)*
- *otevřenost (2x)*
- *zvědavost (2x)*
- *sexualita (1x)*
- *hygiena (1x)*
- *nemoci (1x)*
- *bezpečí (1x)*
- *důvěra (1x)*

Závěrem této položky můžeme shrnout, že nejčastější 3 slova, která učitelky napadnou jako první, když se řekne sexuální výchova, jsou „*sex, rodina, láska*“.

Položka 5: V kolika letech se, podle vás, začínají děti o oblast sexuální výchovy zajímat?

Graf 1: Názory pedagožek na zájem dětí o sexuální výchovu z pohledu věku dítěte

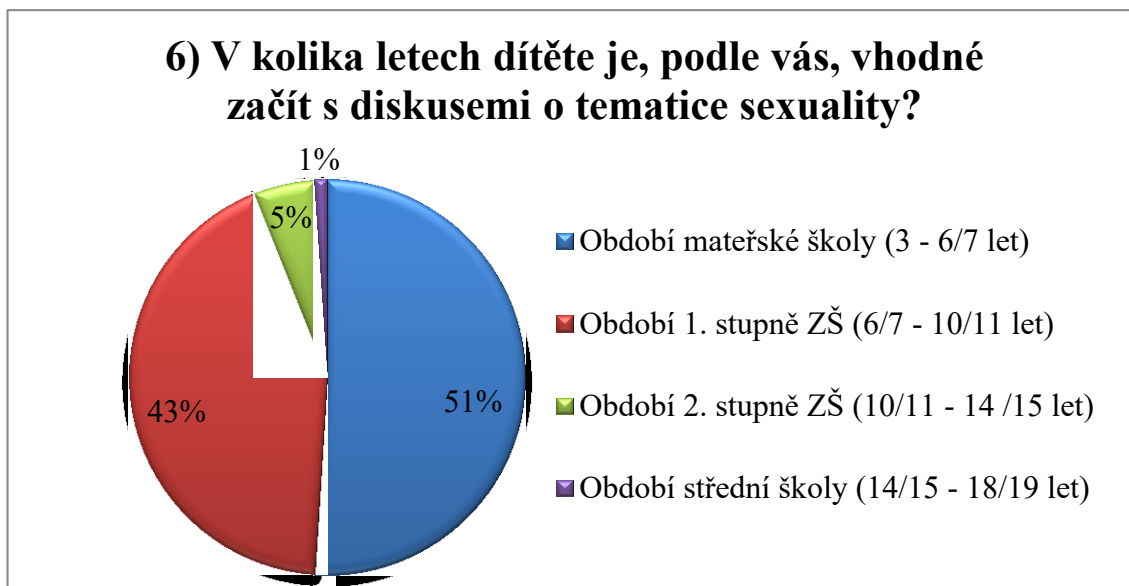
Tabulka 4: Názory pedagožek na zájem dětí o sexuální výchovu z pohledu věku dítěte

Odpořeď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Období mateřské školy	40	66
Období 1. stupně ZŠ	16	26
Období 2. stupně ZŠ	5	8
Období střední školy	0	0
Celkový počet respondentů	61	100

Z grafu i tabulky zřetelně vyplývá, že, dle nadpoloviční většiny učitelek mateřských škol (v absolutní četnosti celkově 40 z 61 – tzn. 66 %), se děti o oblast sexuální výchovy začínají zajímat již ve věku 3 let – 6/7 let (tzn. v období předškolního vzdělávání). Dalšíh 26 % tázaných (v absolutní četnosti 16) se domnívá, že děti se o tuto oblast začínají zajímat v období 1. stupně základní školy – tzn. ve věku 6/7 let – 10/11 let a zbývajících 8 % (celkem 5 žen) si myslí, že děti se začnou zajímat až v období 2. stupně základní školy – ve věku 10/11 let – 14/15 let. Možnost, že jedinci se o tuto tematiku začínají zajímat až v období střední školy (tj. ve věku 14/15 let – 18/19 let), nevybrala ani jedna respondentka.

Položka 6: V kolika letech dítěte je, podle vás, vhodné začít s diskusemi o tematicke sexuality?

Graf 2: Vhodnost prvotních diskusí o tematicke sexuality z pohledu věku dítěte

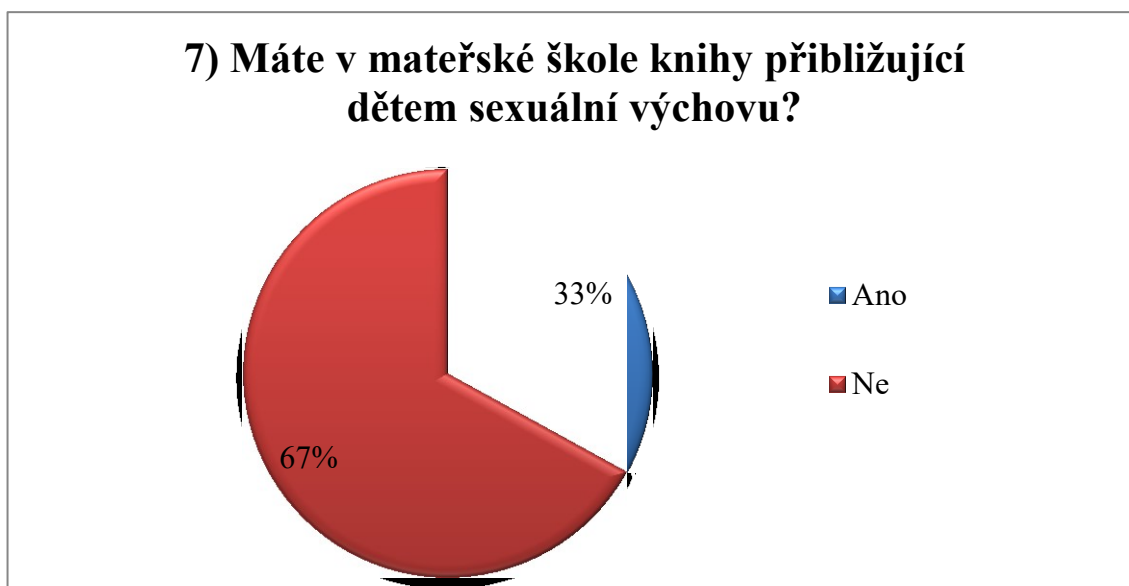
Tabulka 5: Vhodnost prvotních diskusí o tematicke sexuality z pohledu věku dítěte

Odpoověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Období mateřské školy	31	51
Období 1. stupně ZŠ	26	43
Období 2. stupně ZŠ	3	5
Období střední školy	1	1
Celkový počet respondentů	61	100

Z výše uvedeného grafu i tabulky je zřejmé, že více než polovina respondentek – 51 % odpovídajících (tzn. 31 žen) si myslí, že o prvních diskusích souvisejících s tematikou sexuality je vhodné začít již v období předškolního vzdělávání, tzn. ve věku 3 – 6/7 let. Dalších 43 % učitelek (v absolutní četnosti 26) se domnívá, že na první diskuse je vhodná doba v období 1. stupně základního vzdělávání – tzn. ve věku 6/7 – 10/11 let a pouze 5 % tázaných (tzn. 3 ženy) si myslí, že až v období 2. stupně základní školy – ve věku 10/11 – 14/15 let. Pouze 1 % respondentek, tzn. pouze 1 učitelka, je toho názoru, že na diskuse je čas až do období střední školy – tj. do věku 14/15 – 18/19 let.

Položka 7: Máte v mateřské škole knihy přibližující dětem sexuální výchovu?

Graf 3: Nabídka knih v MŠ s tematikou sexuální výchovy

Tabulka 6: Nabídka knih v MŠ s tematikou sexuální výchovy

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	20	33
Ne	41	67
Celkový počet respondentů	61	100

Z grafu i tabulky je zřetelné, že drtivá většina učitelek mateřských škol – celkově 67 %, což je v absolutní četnosti 41 z 61 tázaných, v mateřské škole knihy s tematikou sexuální výchovy nenabízí. Toto číslo mě poněkud nemile překvapilo. Pouhých 33 %, tzn. 20 z 61 pedagožek předškolního vzdělávání, v mateřské škole tematické knihy mají.

Tato položka byla polootevřená, a tak ty pedagožky, které zodpověděly, že knihy mají, mohly jejich názvy dále konkretizovat. Zde je přehled všech jejich komentářů seřazených od nejčastějších:

- *Encyklopedie pro děti (10x)*
- *Moje první knížka o sexu (8x)*
- *Jak jsem přišel na svět (7x)*
- *Petr, Ida a miminko (5x)*
- *Podívej se do svého těla (3x)*

- *Moje tělo – Kafometík (3x)*
- *Jak se rodí bráškové (1x)*

Uvedené odpovědi vypovídají o tom, že mezi nejčastější tematické knihy se řadí „*Encyklopedie pro děti*“ různých autorů a nakladatelství, „*Moje první knížka o sexu*“, jejímž autorem je José R. Díaz Morfa a „*Jak jsem přišel na svět*“ – publikace Kateřiny Janouchové. Veškeré knihy jsou uvedeny v použité literatuře.

Položka 8: Zeptalo se vás již někdy dítě – „Kde se berou děti? / Jak děti přicházejí na svět?“

Tabulka 7: Ptají se děti, jak přicházejí na svět?

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	37	61
Ne	24	39
Celkový počet respondentů	61	100

Z tabulky vyplývá, že u velké většiny respondentek – celkově u 37 učitelek z 61 dotazovaných, což je 61 % případů – se děti na otázky spjaté s příchodem na svět ptají. Zbývajících 24 učitelek (tzn. 39 % z celkového počtu) uvedlo, že se jich na uváděné otázky děti neptají.

Přehled odpovědí na otevřenou položku 9:

A) Jestliže jste u předchozí otázky č. 8 odpověděl/a „ano“, jak jste na otázku dítěti odpověděl/a?

B) Jestliže jste u předchozí otázky č. 8 odpověděl/a „ne“, jak byste na otázku dítěti odpověděl/a, kdyby ona situace nastala?

U této položky učitelky popisovaly, jakým způsobem dětem na otázku „*Jak děti přicházejí na svět?*“, „*Kde se berou děti?*“ atp. odpovídají, nebo v případě, že se jich děti doposud neptaly, jak by odpovídaly, kdyby tato situace nastala. V přehledu uvádím veškeré odpovědi:

- „Děti vznikají díky vzájemné lásce muže a ženy.“ (22x)
- „Děti přicházejí na svět z mamincina břicha.“ (14x)
- „Děti přicházejí na svět z lásky muže a ženy. Muž dá semínko mamince do břicha a z něj pak roste miminko... Až je veliké a nemá už dost místa, musí jít ven.“ (12x)
- „Ukázala bych dětem tematické knihy a dle nich vše názorně vysvětlila.“ (5x)
- „Nevím.“ (4x)
- „Maminka má ráda tatínka. Když se spolu mazlí, v břichu jí vznikne kulička, která postupně roste a z ní pak vznikne holčička, anebo chlapeček.“ (4x)

Z uvedených odpovědí je viditelné, že dětem předškolního věku se nejčastěji říká, že přichází na svět díky tomu, že „se muž a žena mají rádi“. Co mě ale příjemně překvapilo, že se dětem říkají i pravdivá fakta a to, že „děti přicházejí na svět z mamincina břicha“, ale i to, že „děti přicházejí na svět z lásky muže a ženy, kdy muž dá své semínko mamince do břicha a z něj pak roste miminko...“. Z odpovědí je zřetelné, že učitelky mateřských škol sice odpovídají na otázky dětí s opatrností, ale umí jim odpovědět i upřímně a otevřeně, což je velice důležité.

Položka 10: Probíral/a jste někdy s dětmi samotné téma početí a porodu?

Tabulka 8: Diskutují pedagogky běžně s dětmi o porodu a početí?

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	21	34
Ne	40	66
Celkový počet respondentů	61	100

Tabulka ukazuje, že téma početí a porodu s dětmi již někdy probraly necelé dvě pětiny (součtem 34 %) učitelek – v absolutní četnosti tedy 21 žen. Téměř tři čtvrtiny respondentek (celkem 66 %, což je v absolutní četnosti 40 z celkového počtu 61 tázaných) ale samotné diskuze o tématech početí a porodu neotvírají.

Přehled odpovědí na otevřenou položku 11:

A) Jestliže jste u předchozí otázky č. 10 odpověděl/a „ano“, jak jste na otázku dítěti odpověděl/a? Napište prosím odpověď v jedné větě.

B) Jestliže jste u předchozí otázky č. 10 odpověděl/a „ne“, jak byste na otázku dítěti odpověděl/a, kdyby ona situace nastala? Napište prosím odpověď v jedné větě.

Tato položka byla, stejně jako položka 9, otevřená. Respondentky v ní popisovaly, jakým způsobem by dítěti vysvětlovaly početí a porod. Nyní uvádím všechny odpovědi seřazené od nejčastějších:

- „Dítěti bych tyto věci vysvětlovala za pomoci prohlížení knížek.“ (12x)
- „Dítěti bych pověděla „Pohádku o semínku“. Když se tatínek s maminkou mají moc rádi, tatínek vloží kousek sebe – semínko – mamince do břicha a ze semínka potom roste miminko. Až je miminko dost velké a nemá v břichu místo, pomůže mamince pan doktor, aby se miminko dostalo ven.“ (11x)
- „Nevím.“ (10x)
- „Tato témata bych přenechala rodičům.“ (9x)
- „Miminko vznikne z velké lásky maminky a tatínka a přijde na svět, až je dostatečně veliké a silné.“ (9x)
- „Řekla bych, že miminko vznikne, když se maminka a tatínek mají moc rádi a dostane se ven spodní šterbinkou maminky – mamince pomůže pan doktor v nemocnici.“ (6x)
- „Řekla bych pravdivě, že tatínek má v sobě spermie, které, když se spojí s mamčinými vajíčky, vznikne z nich miminko. To pak roste u maminky v břichu a až je dostatečně veliké, pomůže mamince pan doktor v nemocnici miminku ven.“ (3x)
- „Využila bych případných zkušeností dětí a na ně pak navazovala.“ (1x)

I z těchto odpovědí je viditelné, že pedagožky předškolních zařízení dětem nejčastěji odpovídají otevřeně, buďto za pomoci „prohlížení tematických knih“, anebo pomocí „Pohádky o semínku“, která je charakterizována výše. Je zde ale i vidět, že samotného početí a porodu se spousta učitelek poněkud obává a buď neví, co by dětem řekly, anebo by tato témata nechaly raději přímo na rodičích.

Položka 12: Učíte děti pojmenovávat pohlavní orgány anatomickými názvy (penis, vagína)?

Tabulka 9: Učí pedagožky děti v MŠ pojmenovávat pohlavní orgány anatomickými názvy?

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	15	25
Ne	46	75
Celkový počet respondentů	61	100

Z tabulky je krásně viditelné, že přesně jedna čtvrtina respondentek (celkem 15 učitelek) učí děti pojmenovávat pohlavní orgány anatomickými názvy. Zbývající tři čtvrtiny (tzn. 46 pedagožek) anatomickými názvy pohlavní orgány nenazývají.

Přehled odpovědí na otevřenou položku 13: Jakými názvy děti ve vaší mateřské škole nejčastěji pohlavní orgány pojmenovávají?

Položka 13 je poslední otevřenou položkou v dotazníku pro pedagogy mateřských škol. V této položce respondentky odpovídaly, jak, respektive jakými názvy, děti v jejich mateřské škole pojmenovávají pohlavní orgány. Zde je přehled všech odpovědí:

ženské pohlavní orgány:

- *pipinka (38x)*
- *buchta/buchtička (7x)*
- *kačenka (5x)*
- *lulina (3x)*
- *prcka/prcinka (2x)*
- *chcandulka (2x)*
- *nevím (2x)*
- *vagína (2x)*

mužské pohlavní orgány:

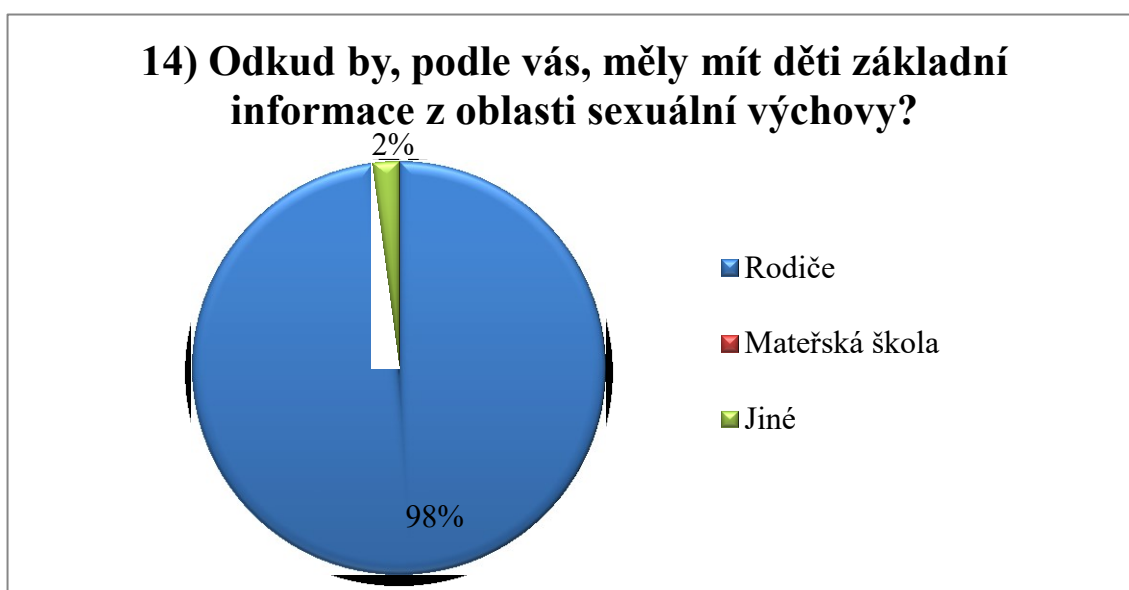
- *pindík (36x)*
- *šulínek (9x)*
- *bimbula (5x)*
- *camprdlík (3x)*
- *lulínek (3x)*
- *penis (2x)*
- *nevím (2x)*
- *vrabec (1x)*

Z uvedeného přehledu odpovědí vyplývá, že v mateřských školách děti nejčastěji nazývají ženské pohlavní orgány „*pipinka, buchta/buchtička, kačenka*“ a pohlavní orgány mužské pak „*pindík, šulínek, bimbula*“. Překvapilo mě, že se u dvou

respondentek dokonce objevila informace, že děti nazývají pohlavní orgány bez ostychu anatomickými názvy, tzn. „vagina“ a „penis“.

Položka 14: Odkud by, podle vás, měly mít děti základní informace z oblasti sexuální výchovy? (zaškrtněte prosím jednu odpověď)

Graf 4: Základní informace dětí z oblasti sexuální výchovy očima pedagožek

Tabulka 10: Základní informace dětí z oblasti sexuální výchovy

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Rodiče	60	98
Mateřská škola	0	0
Jiné	1	2
Celkový počet respondentů	61	100

Z tabulky jednoznačně vyplývá, že, dle názorů učitelek mateřských škol, by děti měly mít základní informace z oblasti sexuální výchovy od rodičů. Tuto možnost vybralo celkem 60 z 61 respondentek, což je tedy celých 98 %. Pouze 2 % – tj. pouze jedna žena využila možnosti „jiné“ a uvedla, že základní informace by děti měly mít jak od rodičů, tak i z mateřské školy.

4.1.2 Analýza dat z dotazníků pro rodiče

Položka 1: Jaké je vaše pohlaví?

Tabulka 1: Identifikace respondentů

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Muž	2	4
Žena	52	96
Celkový počet respondentů	54	100

Z tabulky je viditelné, že téměř všichni odpovídající (celkem 96 %, což je v absolutní četnosti 52 lidí) byli ženského pohlaví. Zbývající 2 respondenti (v relativní četnosti 4 %) byli pohlaví mužského.

Položka 2: Jaký je váš věk?

Tabulka 2: Věk respondentů

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
18 – 25 let	0	0
25 – 35 let	26	48
35 – 45 let	26	48
45 – 55 let	2	4
55 let a více	0	0
Celkový počet respondentů	54	100

Tabulka krásně ukazuje, že rovných 48 % a 48 % rodičů (což je v konkrétních číslech po 26 respondentech) má mezi 25 a 35 roky či mezi 35 a 45 roky. Zbývá 4 % (celkově 2 osoby) jsou ve věku 45 – 55 let. Tak je tedy zároveň zřejmé, že ani jeden z odpovídajících nemá 18 – 25 let, ba ani 55 let a více.

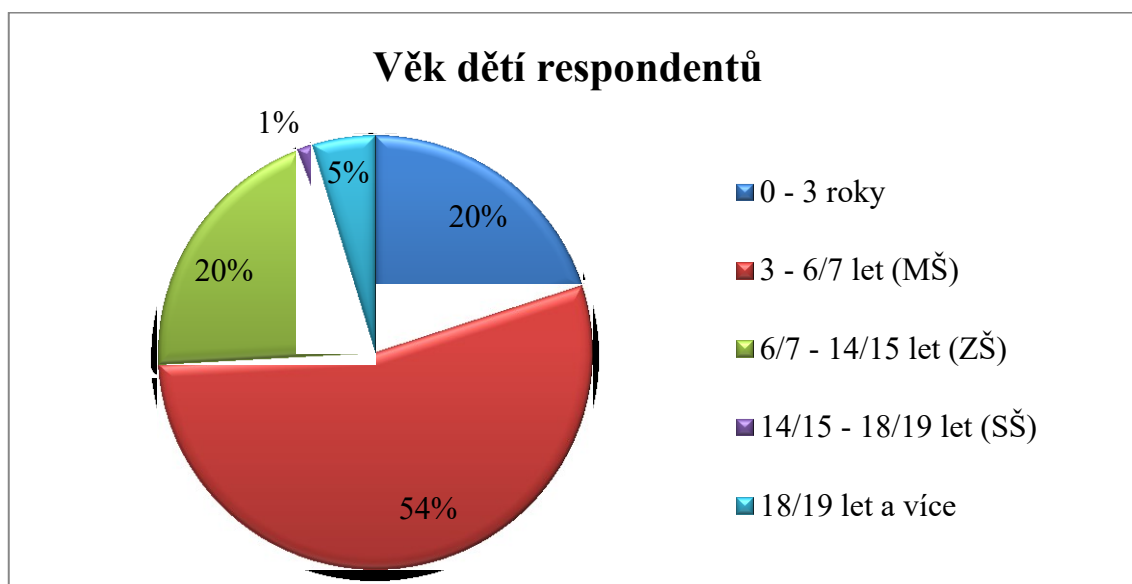
Položka 3: Kolik máte dětí? Kolik je dítěti / dětem let?

Tabulka 3: Počet dětí respondentů

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
1 dítě	7	13
2 děti	39	72
3 děti	6	11
4 děti	1	2
5 dětí	0	0
6 dětí	1	2
Celkový počet respondentů	54	100

Téměř tři čtvrtiny odpovídajících (72 %, což je v absolutní četnosti 39 osob), jak vyplývá z tabulky, mají dvě děti. Jedna desetina celkového počtu (konkrétně 13 %, tedy 7 respondentů), má jedno dítě a druhá desetina (11 % - celkem 6 osob) má děti tři. Zbývající tázání (v relativní četnosti 4 % - v četnosti absolutní 1 a 1 rodič) mají čtyři děti a děti šest. Mezi respondenty se nenašla ani jedna osoba, která by měla pět dětí.

Graf 1: Věk dětí respondentů

Vzhledem k tomu, že rodiče mají věkově rozdílné složení dětí, dle grafu je alespoň zřetelné, že nadpoloviční většina rodičů (54 %) má alespoň jedno dítě v předškolním věku (3 roky – 6/7 let). Dvě pětiny respondentů (40 %) mají děti v rozmezí věku 0 – 3

roky a 6/7 let – 14/15 let. Zbýlých 6 % odpovídajících – konkrétně 1 % má alespoň jedno dítě ve věku 14/15 let – 18/19 let a posledních 5 % ve věku 18/19 let a více.

Přehled odpovědí na otevřenou položku 4: Napište 3 slova, která vás jako první napadnou, když se řekne sexuální výchova.

U této položky se respondenti mohli volně vyjádřit k tomu, co je jako první napadne, když se řekne „sexuální výchova“. V následujícím přehledu uvádím všechny odpovědi seřazené od těch nejčastějších:

- *sex (30x)*
- *pohlavní orgány (14x)*
- *láska (11x)*
- *těhotenství (9x)*
- *puberta (9x)*
- *máma / žena (8x)*
- *početí dítěte (7x)*
- *hormony (7x)*
- *táta / muž (7x)*
- *intimita (6x)*
- *kondom (6x)*
- *rodina (6x)*
- *přirozená věc (5x)*
- *antikoncepce (5x)*
- *zodpovědnost (5x)*
- *otevřenost (5x)*
- *děti (5x)*
- *citlivost (5x)*
- *stud (4x)*
- *narození dítěte (3x)*
- *zdraví (3x)*
- *tabu (2x)*

Z uvedených odpovědí je patrné, že rodiče mají na souloví „sexuální výchova“ celou řadu nejrůznějších názorů. Nejčastěji se však mezi všemi uvedenými odpověďmi vyskytovala slova „sex, pohlavní orgány, láska“.

Položka 5: Máte doma knihy přibližující dětem sexuální výchovu?

Graf 2: Využití tematických knih v rodinách dětí

Tabulka 4: Využití tematických knih v rodinách dětí

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	18	33
Ne	36	67
Celkový počet respondentů	54	100

Z uvedeného grafu i tabulky jasně vyplývá, že zhruba dvě třetiny rodičů (67 % - což je 36 osob z celkového počtu 54) v domácnostech knihy přibližující dětem sexuální výchovu nemají. Pouhá třetina rodičů (zbývajících 33 % v relativní četnosti a četnosti absolutní 18) tematické knihy doma má.

Položka byla polootevřená, a tak tedy ti, kteří zodpověděli, že doma knihy mají, mohli jejich názvy dále zkonkretizovat. Zde je přehled všech jejich dalších komentářů:

- *Encyklopedie pro děti (5x)*

- *Moje první knížka o sexu (5x)*
- *Lidské tělo (5x)*
- *Velká kniha o matce a dítěti (2x)*
- *Co mám vědět o sexu (1x)*

Z odpovědí rodičů můžeme vyvodit, že mezi nejčastější knihy, které jsou dětem v rodinách k dispozici, patří „*Encyklopedie pro děti*“ různých autorů a nakladatelství, „*Moje první knížka o sexu*“ (autor José R. Díaz Morfa) – obě dvě knihy jsou navíc, což je překvapivé, shodné, jako u dotazníků pro pedagogy. Třetím nejčastěji se vyskytujícím se názvem je „*Lidské tělo*“ – publikace i encyklopedie různých autorů a nakladatelství. Veškeré knihy, s konkrétním autorem, jsou uvedeny v použité literatuře.

Položka 6: Prohlížíte si je s nimi?

Graf 3: Prohlížení knih rodičů s dětmi

Tabulka 5: Prohlížení knih rodičů s dětmi

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	8	15
Ne	46	85
Celkový počet respondentů	54	100

Z grafu i tabulky je zřejmé, že drtivá většina rodičů knihy s dětmi neprohlíží a to mě poněkud zklamalo. Alespoň tak mohu soudit z negativních odpovědí, ke kterým se přiklonilo celých 85 % všech respondentů, v absolutní četnosti 46 rodičů z 54 odpovídajících. Pozitivně odpovědělo jen 8 rodičů – v relativní četnosti pouhých 15 %.

Položka 7: Zeptalo se vás již někdy dítě „Kde se berou děti? / Jak děti přicházejí na svět?“? Kolik dětí v tu dobu bylo roků?

Graf 4: Ptají se děti rodičů, jak přicházejí na svět?

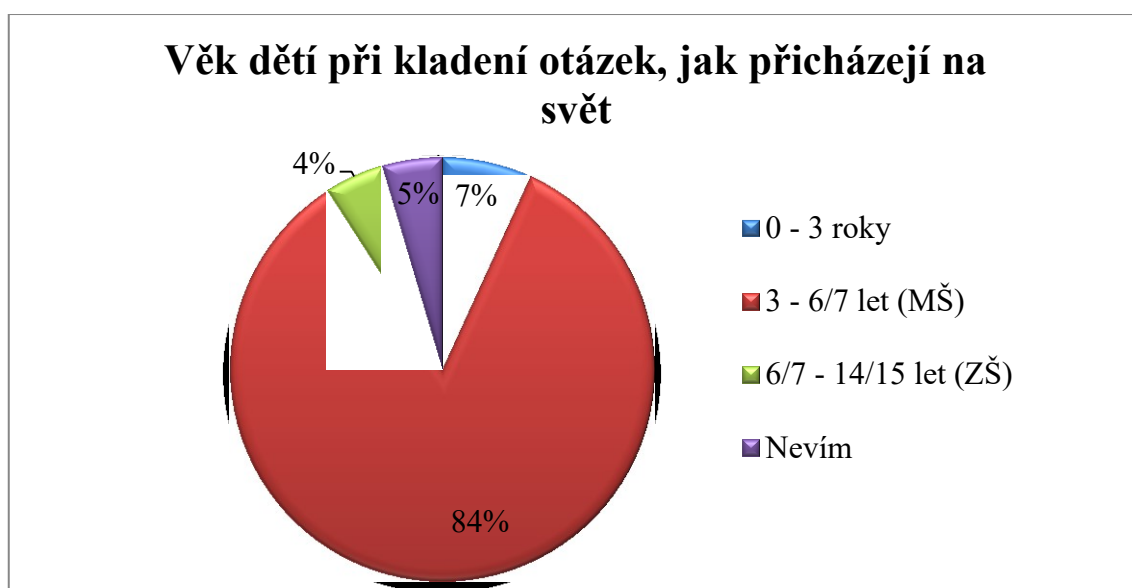

Tabulka 6: Ptají se děti rodičů, jak přicházejí na svět?

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	44	81
Ne	10	19
Celkový počet respondentů	54	100

Jak znázorňuje graf i tabulka, děti se naprosté většiny rodičů (81 %, tedy v konkrétních číslech 44 respondentů) ptají, jak, jakým způsobem přicházejí na svět. Pouhých 10 odpovídajících (19 % všech) se děti na tyto otázky neptají, či doposud zatím nezeptaly. Kolik let dětem v tu dobu bylo, ukazuje následující graf.

Graf 5: Věk dětí při kladení otázek, jak přicházejí na svět

Z grafu je zřetelné, že téměř ve všech situacích, kdy děti kladou otázky, jakým způsobem přicházejí na svět či kde se vlastně berou, byly děti v předškolním věku (tzn. ve věku 3 – 6/7 let). Tuto možnost vybralo 84 % všech respondentů, což je celkově 37 rodičů z 54 tázaných. Necelá desetina (konkrétně 7 %) – tedy 3 odpovídající dále uvedli, že děti při těchto dotazech byly mladší tří let a necelá dvacatina (konkrétně 4 %) – tedy 2 rodiče odpověděli, že děti byly ve věku 6/7 – 14/15 let – tzn. ve věku školním. Zbývajících 5 % – 2 poslední respondenti uvedli, že si na věk dětí (v době kladení těchto otázek) nevzpomínají.

Přehled odpovědí na otevřenou položku 8:

A) Jestliže jste na předchozí otázku č. 7 odpověděl/a „ano“, jak jste na otázku dítěti odpověděl/a?

B) Jestliže jste na předchozí otázku č. 7 odpověděl/a „ne“, jak byste na otázku dítěti odpověděl/a, kdyby ona situace nastala?

Osmá položka byla otevřená a respondenti v ní popisovali, jakým způsobem by dětem vysvětlovali, nebo v případě, že se jich děti již ptaly, jak odpovídali na otázky „*Jak přicházejí děti na svět?*“, „*Kde se berou děti?*“ atp. V následujícím přehledu uvádím veškeré odpovědi:

- „Maminka má v bříšku miminko, které až dostatečně vyroste, jede maminka do porodnice a tam pan doktor pomůže miminku z bříška ven.“ (24x)
- „Děti na svět přicházejí z lásky maminky a tatínka.“ (16x)
- „Když se maminka a tatínek mají rádi, mazlí se, tatínek dá mamince malé semínko, ze kterého postupně roste miminko. Až pořádně vyroste, maminka jede do nemocnice, kde se miminko, díky doktorům, narodí.“ (10x)
- „Nevím.“ (4x)

Z uvedeného přehledu odpovědí vyplývá, že nejčastěji rodiče dětem povídají pouze o tom, že „miminko roste mamince v bříšku“ a že „děti přicházejí na svět z lásky maminky a tatínka“. Mile mě ale překvapilo, že někteří z rodičů – celkem 10 osob z 54 odpovídajících odpovědělo, že dětem upřímně, pravdivě a věku přiměřeně říkají, že „tatínek dá mamince, když se mají rádi a mazlí se, malé semínko, ze kterého postupně roste miminko. To se potom, až pořádně vyroste, narodí v nemocnici, kde mamince pomohou páni doktoři.“

Položka 9: Probíral/a jste někdy s dětmi samotné téma početí a porodu?

Tabulka 7: Diskutují rodiče s dětmi o početí a porodu?

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	32	59
Ne	22	41
Celkový počet respondentů	54	100

Z tabulky je zřejmé, že nadpoloviční většina rodičů (59 % - což je v absolutní četnosti 32 respondentů) s dětmi o početí a porodu diskutují. Méně než polovina zbývajících tázaných (41 % - tedy 22 rodičů) uvedla, že s dětmi o těchto tématech nediskutují.

Přehled odpovědí na otevřenou položku 10:

A) Jestliže jste u předchozí otázky č. 9 odpověděl/a „ano“, jak jste na otázku dítěti odpověděl/a? Napište prosím odpověď v jedné větě.

B) Jestliže jste u předchozí otázky č. 9 odpověděl/a „ne“, jak byste na otázku dítěti odpověděl/a, kdyby ona situace nastala? Napište prosím odpověď v jedné větě.

Desátá položka byla stejně, jako položka osmá, otevřená a rodiče nyní popisovali, jakým způsobem dítěti vysvětlují, nebo budou vysvětlovat, až se naskytne (dle nich) vhodná doba a situace, témata početí a porodu. V uvedeném přehledu jsou dle četnosti seřazeny všechny odpovědi respondentů:

- „*Myslím, že dětem stačí vědět, že děti vznikají z velké lásky maminky a tatínka.*“ (28x)
- „*Nevím, jak bych samotné početí a porod dítěti vysvětloval/a.*“ (9x)
- „*Když se tatínek a maminka mají rádi, mazlí se, tatínek dá malé semínko mamince, z něj pak roste miminko. Porod bych příliš do detailu nepopisoval/a, řekl/a bych jen, že až je miminko pořádně veliké, jede maminka do porodnice a pan doktor jí pomůže miminko dostat z břicha ven.*“ (8x)
- „*Početí i porod bych s dítětem rozebírala nad obrázky v knihách.*“ (6x)
- „*Dítěti jsme početí vysvětlili pouze tak, že dítě přichází na svět z lásky maminky a tatínka. Porod jsme mu ale ukazovali na videonahrávce.*“ (3x)

Ze všech odpovědí překvapivě vyplývá, že rodiče se tématům početí i porodu poněkud vyhýbají. Ve srovnání s pedagogy předškolních zařízení, kteří nejčastěji odpovídali, že tato témata by vysvětlovali za pomoci prohlížení tematických knih, anebo tzv. „Pohádky o semínku“, velká většina rodičů by dětem řekla pouze to, že „*děti přicházejí na svět z velké lásky maminky a tatínka*“ a samotné početí i porod by tedy obloukem obešli. Alespoň tak odpovědělo 28 rodičů z celkového počtu 54. Druhou nejčastější odpovědí bylo, že rodiče „*neví, jak by početí a porod vysvětlovali*“. Pouze 8 rodičů uvedlo, že by dětem řeklo příběh téměř totožný s „Pohádkou o semínku“ učitelek mateřských škol. Poměrně mě překvapilo, že mezi odpověďmi se (a ne jednou, ale hned celkem třikrát) objevilo, že rodiče „*ukazovali dětem porod na videonahrávce.*“ Přiznám se, že tato možnost mě vůbec nenapadla, ale jak je z výsledků vidět, někteří rodiče jí ve skutečnosti praktikují.

Přehled odpovědí na otevřenou položku 11: Jak doma před dítětem nazýváte mužské a ženské pohlavní orgány?

Položka 11 je poslední otevřenou otázkou v dotazníku pro rodiče. V této položce se respondenti vyjadřovali k tomu, jakými názvy doma s dětmi pojmenovávají mužské a ženské pohlavní orgány. Zde je přehled jejich odpovědí:

ženské pohlavní orgány:

- *pipinka (26x)*
- *prcka (7x)*
- *vagina (6x)*
- *nijak (4x)*
- *buchtíčka (3x)*
- *kačka (3x)*
- *kukina (1x)*
- *dírka (1x)*
- *kukajda (1x)*
- *kulinka (1x)*
- *frnda (1x)*

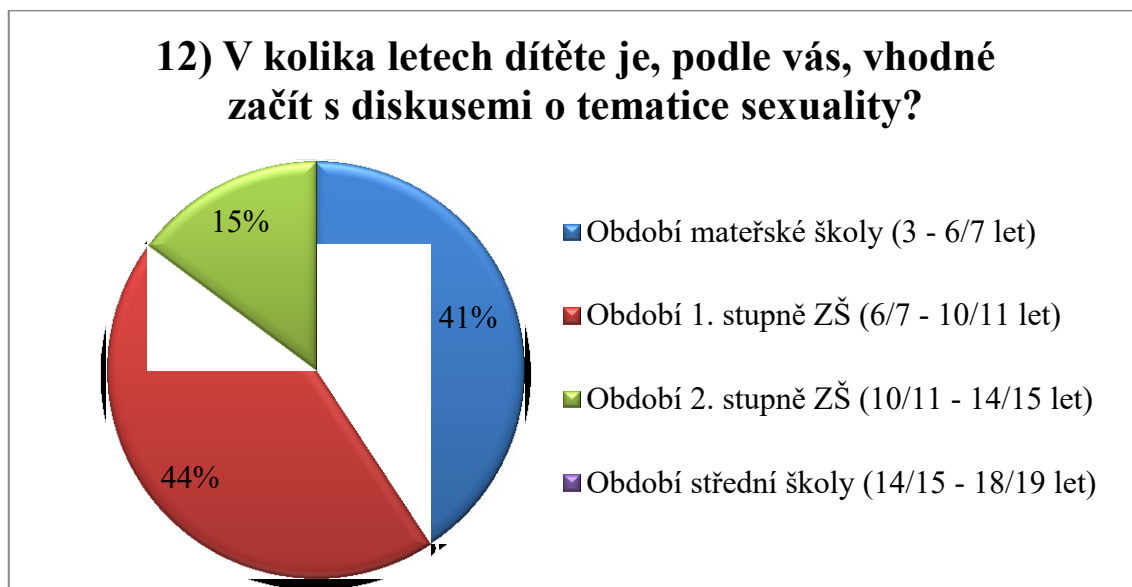
mužské pohlavní orgány:

- *pind'our (24x)*
- *šulínek (11x)*
- *penis (6x)*
- *nijak (4x)*
- *camprlík (3x)*
- *bimbula (1x)*
- *pytlík (1x)*
- *milouš (1x)*
- *lulík (1x)*
- *pind'ulák (1x)*
- *ferdík (1x)*

Odpovědi rodičů vypovídají o tom, že ženské pohlavní orgány s dětmi nejčastěji nazývají „*pipinka, prcka, vagina*“. Co se týče pohlavních orgánů mužských, ty nejčastěji pojmenovávají „*pind'our, šulínek, penis*“. Překvapilo mě, že se, stejně jako u učitelek mateřských škol, objevil – a dokonce častěji – komentář, že rodiče s dětmi nazývají pohlavní orgány anatomickými názvy. Tato odpověď se v dotaznících pro rodiče objevila celkem šestkrát a to je třikrát častěji, než tomu bylo u pedagogů. Celkem čtyřikrát se ale mezi komentáři objevilo i to, že rodiče nenazývají ani ženské, ani mužské pohlavní orgány, což mě překvapilo. Copak se v každodenním životě s dětmi tyto, běžně používané, orgány nedají nějak (jakkoli) pojmenovat?

Položka 12: V kolika letech dítěte je, podle vás, vhodné začít s diskusemi o tematicke sexuality?

Graf 6: Vhodnost prvotních diskusí rodičů s dětmi o tematicke sexuality z pohledu věku dítěte

Tabulka 8: Vhodnost prvotních diskusí rodičů s dětmi o tematicke sexuality z pohledu věku dítěte

Odpoověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Období mateřské školy	22	41
Období 1. stupně ZŠ	24	44
Období 2. stupně ZŠ	8	15
Období střední školy	0	0
Celkový počet respondentů	54	100

Z uvedeného grafu i tabulky srovnatelně vyplývá, že dle rodičů je nejvhodnější s dětmi diskutovat o tematicke sexuality buď v období mateřské školy, anebo prvního stupně školy základní. Pro mateřskou školu bylo „pro“ celkem 22 rodičů, což je v relativní četnosti 41 %. Pro školu základní je nakloněno rodičů 24, což je v procentuálním přepočtu 44 %. Necelá pětina (15 %) – v absolutní četnosti 8 osob – se přiklání k názoru, že na tyto diskuse je čas až do období druhého stupně základní školy. Možnost vyčkat až období střední školy nevyužil ani jeden z respondentů.

Položka 13: Odkud by, podle vás, měly mít děti základní informace z oblasti sexuální výchovy? (zaškrtněte prosím jednu odpověď')

Tabulka 9: Základní informace dětí z oblasti sexuální výchovy pohledem rodičů

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Rodiče	54	100
Mateřská škola	0	0
Jiné	0	0
Celkový počet respondentů	54	100

Tabulka zcela jasně ukazuje, že naprosto všichni rodiče jsou přesvědčeni, že děti by základní informace z oblasti sexuální výchovy měli mít od nich samotných. Ani jeden z respondentů nevyužil jiných nabízených možností.

Položka 14: Od koho máte, vy osobně, nejvíce informací z oblasti sexuální výchovy? (zaškrtněte prosím jednu odpověď')

Tabulka 10: Zdroj informovanosti rodičů z oblasti sexuální výchovy

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Rodiče	11	20
Kamarádi	29	54
Jiné	14	26
Celkový počet respondentů	54	100

Z poslední tabulky poslední otázky dotazníku pro rodiče vychází fakt, že nejvíce rodičů – 54 %, což je celkově 29 z 54 odpovídajících, má nejvíce informací z oblasti sexuální výchovy od svých kamarádů. Dalších 11 osob (tzn. 20 %) uvedlo, že nejvíce informací má od rodičů. Protože ale tato položka byla polootevřená, nabízela se tu tázajícím možnost uvést i případný jiný zdroj informací. Tuto možnost využilo zbylých 14 respondentů (což je v procentech celkem 26 %). Mezi jejich odpověďmi se objevily „knihy“ (9x), „základní škola“ (3x), „rodiče a kamarádi dohromady“ (2x).

4.2 Shrnutí výsledků

V této kapitole srovnám výsledky vlastního šetření spolu se stanovenými výzkumnými otázkami. Ze stanovených výzkumných otázek vyplynuly tyto závěry:

Výzkumná otázka 1: Jaký věk je, dle pedagogů, vhodný k prvním diskuzím o tematicce sexuální výchovy?

Na položku, jaký věk je, podle učitelek mateřských škol (záměrně uvádím výraz „učitelky“, protože všech 61 respondentů odpovídajících na dotazník pro pedagogy předškolních zařízení, bylo ženského pohlaví), se **nejvíce** tázaných – **31 učitelek** (51 %) – shodlo na **věku předškolním**, tzn. věku dítěte mezi 3 – 6/7 roky. Dalších **26 pedagožek** (43 %) se shodlo na věku 6/7 – 10/11 let, tedy **věku období prvního stupně základní školy** a **3 učitelky** (5 %) hlasovaly pro věk 10/11 – 14/15 let, tj. pro **období druhého stupně základní školy**. Zbývající **jedna pedagožka** (1 %) zvolila možnost ponechat první diskuse o tematicce sexuální výchovy až do **období střední školy**, tzn. do věku 14/15 – 18/19 let.

Vzhledem k tomu, že tematika sexuální výchovy je, dle mého názoru, opomíjeným tématem, zajímalo mě, jaký názor pedagogové předškolních zařízení na prvotní diskuse mají. A výsledky, které vypovídají o tom, že většina pedagožek je přesvědčena, že prvotní diskuse by měly přijít právě v předškolním věku dětí, mě překvapily. Proto jsem tedy stanovila druhou výzkumnou otázku, která zjistí, jestli se vůbec děti předškolního věku o tuto tematiku, a informace s ní spjaté, zajímají.

Na první výzkumnou otázku této diplomové práce si tedy můžeme odpovědět, že *„dle pedagogů je k prvním diskuzím o tematicce sexuální výchovy nejvhodnější předškolní věk, tzn. věk dítěte mezi 3 – 6/7 roky.“*

Výzkumná otázka 2: Zajímají se děti předškolního věku (v předškolních zařízeních) o informace týkající se sexuální výchovy?

Položka, ze které vychází druhá výzkumná otázka, byla formulována takto: *„Zeptalo se vás již někdy dítě – „Kde se berou děti? / Jak děti přicházejí na svět?“*.

Z celkového počtu 61 odpovídajících **pozitivně** odpovědělo celkem **37 učitelek** (61 %) a **negativně učitelek 24** (39 %).

Výsledky plynoucí z uvedené položky byly sice poněkud rozdílné, já osobně jsem se ale domnívala, že rozdíl bude značnější a pozitivních odpovědí bude naprostá většina. To vše jsem si myslela z jediného důvodu a to toho, že okolo 3. roku věku dítěte, jak je z vývojové psychologie známo, přichází období otázek „Proč? Proč? Proč?“. I tak to ale znamená, že na stanovenou výzkumnou otázku si můžeme jednoznačně odpovědět – **„Ano, děti předškolního věku se zajímají o informace týkající se sexuální výchovy.“**

Výzkumná otázka 3: Mají děti v mateřských školách k dispozici knižní zdroje vztahující se k této oblasti?

Na základě získaných odpovědí z šetření bylo překvapivě zjištěno, že většina mateřských škol tematické knihy, vztahující se k oblasti sexuální výchovy, nemají. Alespoň tuto **negativní odpověď** vybralo celkem **41 učitelek** (67 %). Fakt, že **nabídku knih** v mateřské škole učitelky **mají**, uvedlo zbývajících **20 pedagožek** (33 %).

K položce vztahující se k tematickým knihám patřilo i případné uvedení konkrétních titulů knižních zdrojů. Mezi třemi nejčastějšími tituly se vyskytly „*Encyklopedie pro děti*“ různých autorů a nakladatelství, „*Moje první knížka o sexu*“ autora Josého R. Díaze Morfy a „*Jak jsem přišel na svět*“ autorky Kateřiny Janouchové.

Tak jak tak, ze souhrnných výsledků si můžeme na výzkumnou otázku, bohužel, odpovědět spíše negativně – **„Ne, děti v mateřských školách k dispozici knižní zdroje vztahující se k oblasti sexuální výchovy spíše nemají.“**

Výzkumná otázka 4: Jak se v předškolních zařízeních nazývají pohlavní orgány?

Tuto výzkumnou otázku jsem stanovila z jednoho jediného a prostého důvodu. Zajímalo mě, jestliže jsou pedagožky přesvědčeny, že s diskusemi o tematice sexuální výchovy by se mělo začínat již v předškolním věku, zdali tato témata promítají i do, pro někoho možná, „obyčejného“ nazývání pohlavních orgánů, jehož názvy se v mateřských školách objevují dennodenně. A výsledky ukázaly, že anatomickými

názvy pohlavní orgány běžně **nazývá** pouhých **15 učitelek** (25 %). Naprostá většina – v konkrétních číslech **46 učitelek** (75 %) anatomickými názvy pohlavní orgány **nenazývá**.

S otázkou, jakým způsobem se v předškolních zařízeních nazývají pohlavní orgány, souvisela i otázka, jakými názvy děti nejčastěji pohlavní orgány pojmenovávají. Z **61 odpovědí** respondentek vyplynulo, že mezi nejčastější názvy mužských pohlavních orgánů patří bezesporu „**pindík**“ (**36x**), „**šulínek**“ (**9x**) a „**bimbula**“ (**5x**). Ženské pohlavní orgány zase děti nejčastěji nazývají názvy „**pipinka**“ (**38x**), „**buchta/buchtíčka**“ (**7x**) a „**kačenka**“ (**5x**). Je ale nutné podotknout fakt, že mezi odpověďmi se také objevilo, a dokonce **dvakrát**, že některé děti pohlavní orgány bez ostychu nazývají **anatomickými názvy**. Třeba se tyto názvy mezi dětmi budou, postupem času, vyskytovat i častěji.

Výzkumná otázka 5: Odkud by měly, dle pedagogů, mít děti první informace z oblasti sexuální výchovy?

Ze získaných odpovědí vyplynulo, že pedagožky jsou jednoznačně přesvědčeny o tom, že **základní informace** z oblasti sexuální výchovy by děti měly od rodičů. Usuzují tak z výsledků dotazníků, protože pro možnost **rodičů** hlasovaly téměř všechny tázané osoby – celkem **60 učitelek** (98 %). Možnost, že děti by **základní informace** měly mít **od rodičů i od mateřské školy zároveň**, vybrala **jedna žena** (2 %). Pro to, aby děti měly **základní informace z mateřské školy**, nehlasovala **ani jedna pedagožka**.

Tato položka zároveň odpovídá a vysvětluje otázku, proč není v mateřských školách ve většině případů nabídka knižních zdrojů s tematikou sexuální výchovy, ale i proč učitelky nenazývají pohlavní orgány anatomickými názvy. I přestože jsou pedagožky přesvědčeny o tom, že děti se o oblast sexuální výchovy začínají zajímat již v předškolním věku, ve kterém by se taktéž mělo s prvotními diskusemi o této oblasti, podle nich, pomalu, ale jistě začínat, jsou zároveň přesvědčeny o tom, že základní informace by měly mít bezpochyby od rodičů a ne od nich.

Na tuto výzkumnou otázku si tedy závěrem můžeme odpovědět, že „**podle pedagogů by děti měly mít první informace z oblasti sexuální výchovy od rodičů.**“

Výzkumná otázka 6: Myslí si rodiče, že je vhodné s diskusemi o sexuální výchově začínat již u dětí v předškolním věku?

Na položku, zdali si rodiče myslí, že s diskusemi o sexuální výchově je vhodné začínat již u dětí předškolního věku, mají rodiče rozporuplné názory. Přesněji řečeno, tuto rozporuplnost dokazují získané výsledky. Téměř polovina tázaných – konkrétně **22 rodičů** (41 %) je totiž přesvědčena, že s diskusemi je vhodné začít již u dětí **předškolního věku** – ve věku 3 – 6/7 roků dítěte, zároveň si ale téměř celá druhá polovina – celkově **24 rodičů** (44 %) myslí, že je vhodné počkat až na **období prvního stupně základní školy** (na věk 6/7 – 10/11 let). Zbývajících **8 rodičů** (15 %) je toho názoru, že se může vyčkat až do věku 10/11 – 14/15 let dítěte, tzn. do **období druhého stupně základní školy**. Na diskuse do období **střední školy** by ale nečekal **ani jeden rodič**.

Vzhledem k tomu, že rodiče nejsou zcela jistě přesvědčeni, zdali na prvotní diskuse týkající se tematiky sexuální výchovy je vhodná doba již u dětí předškolního věku, nelze tak tedy ani zcela jednoznačně a přesně odpovědět ani na tuto výzkumnou otázku.

Výzkumná otázka 7: Jakým způsobem je dětem (v rodině) odpovídáno na otázky týkající se této problematiky?

S touto výzkumnou otázkou souviselo hned několik položek v dotazníku pro rodiče. Ti pak rozepisovali konkrétní odpovědi, které dětem říkají na otázky typu „*Kde se berou děti? / Jak přicházejí na svět?*“ a na samotné diskuse spjaté s početím a porodem. Protože se u **44 rodičů** z celkového počtu 54 (81 %) objevila odpověď, že děti se na tyto otázky ptají, na jejich otevřené odpovědi jsem byla tedy, logicky, velice zvědavá.

Mezi nejčastějšími odpověďmi na výše uvedené dvě otázky se objevilo pouze to, že „*miminko roste mamince v bříšku*“ (24x) a že „*děti přicházejí na svět z lásky maminky a tatínka*.“ (16x) Musím ale podotknout, že třetí nejčastější odpovědi – a to mě velice mile překvapilo – bylo, že rodiče dětem upřímně říkají, že „*když se maminka a tatínek mají rádi, mazlí se, tatínek dá mamince své malé semínko, ze kterého pak*

postupně u maminky v bříšku roste miminko. To se potom, až pořádně vyroste, narodí v nemocnici, kde mamince pomohou páni doktoři.“ (10x)

Co se týče diskusí spjatých s početím a porodem, celkem **32 rodičů** (59 %) z 54 odpovídajících uvedlo, že s dětmi o těchto tématech běžně diskutují. Když se pak konkrétně vyjadřovali, jakým způsobem s dětmi diskutují a co dětem říkají, nejčastěji uváděli, že *„dětem stačí vědět, že děti vznikají z velké lásky maminky a tatínka.“ (28x)* Dalšími nejčastějšími odpověďmi bylo, že rodiče *„neví, jak by samotné početí a porod dítěti vysvětlili“ (9x)*, anebo, stejně jako u předchozích odpovědí, že *„když se tatínek a maminka mají rádi, mazlí se a tatínek dá mamince své malé semínko, ze kterého pak roste miminko. Až je miminko pořádně veliké, maminka jede do porodnice a pan doktor jí pomůže dostat miminko z bříška ven.“ (8x)*

Z veškerých uvedených odpovědí je tedy viditelné a zřejmé, že na výzkumnou otázku si můžeme odpovědět, že *„dětem je v rodině na otázky týkající se problematiky sexuální výchovy odpovídáno několika různými způsoby. Stále však spíše převažují odpovědi zkreslené a ne zcela úplně pravdivé. Musíme ale podotknout, že i upřímné a pravdivé odpovědi se, přiměřeně věku dětí, pomalu, ale jistě mezi rodiči začínají objevovat.“*

Výzkumná otázka 8: Mají děti v prostředí domova k dispozici literární zdroje přibližující sexuální výchovu?

Z položky, zdali děti mají v prostředí domova k dispozici literární zdroje přibližující sexuální výchovu, překvapivě vyplynulo, že **36 rodičů** (67 %) tematické knihy pro děti v rodinách **nemá**. Pouhých **18 rodičů** (33 %) odpovědělo, že knihy přibližující sexuální výchovu doma **má**. Jestliže srovnáme výsledky rodičů s odpověďmi učitelek mateřských škol, zjistíme, že vyšly naprosto a zcela totožně. **Stejně, jako v rodinách, i v mateřských školách má k dispozici knižní zdroje pouze 33 % dětí a v 67 % předškolních zařízeních tematické knihy v nabídce nejsou.**

Stejně jako u pedagožek, i rodiče, kteří odpověděli, že literární zdroje dětem poskytují, mohli konkrétní tituly dále vypsát. A opět, naprosto totožně, dvě nejčastější knihy byly stejné, jako u učitelek – tzn. *„Encyklopedie pro děti“* různých autorů a nakladatelství a *„Moje první knížka o sexu“* autora Josého R. Díaze Morfy. Třetí

nejčastější název knihy byl jediný, který se mezi odpověďmi učitelek neobjevil, a tak se tedy lišil. U rodičů byla třetí nejčastější knihou publikace s názvem „*Lidské tělo*“ různých autorů i nakladatelství.

Přesto si ze souhrnných výsledků, stejně jako u souhrnných výsledků dotazníků pro pedagogy, můžeme na výzkumnou otázku, bohužel, odpovědět negativně – „*Ne, děti ani v prostředí domova, stejně jako v mateřských školách, nemají k dispozici literární zdroje přibližující sexuální výchovu.*“

Výzkumná otázka 9: Jak rodiče s dětmi nazývají pohlavní orgány?

Odpovědi rodičů na tuto položku mě velice zajímaly. Vzhledem k tomu, že učitelky pohlavní orgány anatomickými názvy spíše nenazývají, zajímalo mne, jak je tomu tedy v rodinách dětí. Navíc, protože se v dotaznících pedagožek předškolních zařízení mezi nazýváním pohlavních orgánů dětmi anatomické názvy objevily dokonce dvakrát, odpovědi rodičů samotných dětí mne zajímaly ještě o to více.

Název ženských i mužských pohlavních orgánů se v **54 dotaznících** vyskytla celá řada, mezi třemi nejčastějšími byly ale konkrétně tyto – „*pipinka*“ (26x), „*prcka*“ (7x) a „*vagina*“ (6x) u pohlavních orgánů ženských a „*pind'our*“ (24x), „*šulínek*“ (11x) a „*penis*“ (6x) u pohlavních orgánů mužských. Výsledky mne tedy mile překvapily, **anatomické názvy** se totiž mezi 54 odpovídajícími **rodiči** objevily celkem **šestkrát**, což je dokonce **tříkrát** častěji, než u dotazníků **pedagogů**, kde se tyto názvy vyskytly všehovšudy **dvakrát**.

Výzkumná otázka 10: Odkud by měly, podle samotných rodičů, mít děti základní informace z oblasti sexuální výchovy?

Na tuto otázku mají všichni tazání rodiče jednoznačně stejný názor. Naprosto **všichni rodiče** – všech **54 respondentů** je přesvědčeno o tom, že děti by **základní informace** měli mít **od nich** samotných. Možnost, že děti by měly **základní informace** mít buď z **mateřské školy**, **ba** dokonce z jakéhokoli **jiného zdroje**, nevedl **ani jeden jediný rodič**.

Tyto výsledky mne poněkud udivily, protože v jedné z dalších položek, kde rodiče uváděli, odkud oni sami mají nejvíce informací z oblasti sexuální výchovy nadpoloviční většina – celkem 29 rodičů z 54 (což je 54 %) odpověděla, že oni sami nejvíce informací mají od svých kamarádů. A jen 11 rodičů uvedlo jako zdroj informovanosti své rodiče. I tak si však závěrem na výzkumnou otázku můžeme bezesporu odpovědět, že **„podle rodičů dětí předškolního věku by děti měly mít základní informace právě od nich samotných.“**

4.3 Diskuse výsledků

Domnívám se, že výsledky mého dotazníkového šetření dopadly poněkud rozporuplně. Prvním důležitým, pro mě osobně pozitivním, poznatkem je zcela jistě to, že rodiče i pedagogy dětí předškolního věku (ke kterým je tato práce směřována) se shodují na tom, že děti ve věku 3 – 6/7 let, tzn. ve věku předškolním, se na otázky související se sexuální výchovou ptají a stejně tak, dle obou dotazovaných skupin, je tento věk nejvhodnější k prvotním diskusím právě o této problematice. A to si myslí naprosto správně.

Jak totiž uvádí v publikacích například Čačka (2000), právě předškolní děti se začínají intenzivně zajímat o to, jak přišly na svět. A jak na tuto myšlenku navazuje Šilerová (2003), děti k oblasti sexuální výchovy a nejrůznějším otázkám, jenž se sexuální výchovy týkají, přicházejí zejména díky vrstevníkům v kolektivu mateřské školy, kteří jsou atraktivními zdroji nejrůznějších informací.

Dalším, nyní ale bohužel negativním, zjištěním pro mne bylo to, že ani v předškolních zařízeních, ani v rodinách dětí, jak vyšlo z výsledků mého výzkumu, děti ve většině případů nemají k dispozici knihy přibližující tematiku sexuální výchovy. Alespoň takto negativně dopadly výsledky jak dotazníků pro pedagogy, tak i pro rodiče. Pouhá třetina obou tázaných cílových skupin uvedla, že tematické knihy mají děti k dispozici. Zbývající dvě třetiny avšak uvedly, že nikoliv. A toto zjištění mě poměrně zklamalo.

Když se z vlastní praxe (ve své třídě dětí) totiž zamyslím nad tím, kolik nejrůznějších nepotřebností dětí mají a jaké, základní, potřebné věci jim naopak chybí, je mi to až líto. Musím totiž podotknout, jak uvádí kupříkladu Smolíková a Hajnová

(1997), nebo Rašková (2007), že sexuální výchovu u dětí předškolního věku můžeme efektivně a optimálně rozvíjet právě (mimo jiné) díky práci s tematickými knihami, prohlížení obrázků a čtení tematických příběhů a pohádek. A bez knih to pak jde přeci jen obtížně...

Dalším zajímavým poznatkem pro mě bylo to, jakým způsobem se před dětmi, ať už v rodině, tak i v mateřských školách, nazývají pohlavní orgány. V naprosté většině případů obou cílových skupin respondentů, odpovídajících na dotazníky, se objevila informace, že pohlavní orgány nazývají dětskými zdobnělinami, jako například „pipinka, buchtička“ u ženských pohlavních orgánů a „šulínek, pindík“ u pohlavních orgánů mužských. Jen u dvou případů, v dotaznících pro pedagogy, a u šesti případů, v dotaznících pro rodiče, se objevila odpověď, že děti jsou zvyklé nazývat pohlavní orgány odbornými anatomickými názvy (penis, vagína). A to je, dle mého názoru, poměrně hodně nízké číslo. Na druhou stranu ale musím uvést, že, jak ve své publikaci říkají Smolíková a Hajnová (1997), u mladších předškolních dětí se dětské a hovorové výrazy používají a na výrazy odborné je čas až pro děti o něco starší. I tak bych se ale těchto výrazů nebála tak, jak se jich bojí naprostá většina respondentů mých dotazníků.

Je pozoruhodné, že i na další položce se totožně shodli i rodiče dětí, i učitelky mateřských škol. Konkrétně šlo o otázku, od koho by měly mít děti základní informace související se sexuální výchovou. Drtivá většina pedagožek a naprosto všichni rodiče se shodli na tom, že elementární informace by děti měly mít jednoznačně od rodičů. Jaké informace ale rodiče (ve srovnání s pedagožkami) z oblasti sexuální výchovy dětem předávají, už ale zase tak optimistické není.

Musím totiž uvést, že, a to je zcela jistě nejzajímavějším poznatkem celého mého výzkumu, dětem předškolního věku jsou elementární a základní informace o tematice sexuální výchovy, jako například – jak přicházejí děti na svět, jak probíhá početí dítěte, ale také i samotný porod, předávány poněkud neodborně a nemoderně. Zjištění, že rodiče i učitelky dětem říkají, že děti nerodí ženy, ale páni doktoři a že děti vznikají především z lásky maminky a tatínka, na čemž se obě skupiny jednoznačně shodli, je poměrně úsměvné a skutečně zajímavé.

Že si s problematikou sexuální výchovy zcela jistě neví rady rodiče, bych ještě, určitým způsobem chápala, ale že i vzdělané pedagožky, které dětem mají předávat

odborné informace a moderní myšlenky, dětem informace poskytují tímto způsobem, mi přijde skutečně k zamyšlení. Proč tomu, alespoň u pedagožek, není jinak, by se ale v této fázi dalo pouze a jen spekulovat. Když se ale opřeme o myšlenky a názory odborníků, jako například o Šilerovou (2003), anebo Trojana a Bašteckou (In: Kniha a kol., 2014), dozvíme se, že děti bychom měli upřímně a otevřeně odpovídat na vše, na co se samo, z vlastní iniciativy a vůle ptá. A vzhledem k tomu, že se rodiče i učitelky dětí předškolního věku shodli na tom, že děti se již v tomto věku na otázky spjaté se sexuální výchovou ptají, není již dál nad čím rozmýšlet a čemu se vyhýbat.

4.4 Doporučení pro praxi

Jak už jsem uvedla v úvodu celé práce, téma své diplomové práce jsem si vybrala mimo jiné proto, že si myslím, že tematika sexuální výchovy bývá jakýmsi „strašákem“ rodičů, ale i pedagogů předškolních zařízení a je často, bohužel zbytečně, tabuizována a odsouvána na vedlejší kolej. A přesně to se mým výzkumem i potvrdilo.

Proto bych si dovolila, zejména tedy pedagogům, doporučit, aby se tohoto tématu nebáli, a i přestože jde o téma citlivé, před dětmi je netutlali, ba naopak, mluvili s nimi zcela otevřeně a upřímně o všem, co je k této problematice bude zajímat a na co se budou ptát.

Myslím si, že základem všeho je ukotvení – přiměřeně věkové kategorii dětí – sexuální výchovy ve školních a třídních vzdělávacích programech mateřských škol. Jestliže sexuální výchova bude mít písemnou oporu už v předškolních zařízeních, o to silnější motivace pro pedagogy bude s touto tematikou pracovat (i když doposud třeba upřímně úplně nechtěli).

V případě, že by nevěděli, jakým způsobem tematiku v předškolních zařízeních realizovat, a dětem předškolního věku tak informace s ní spjaté předávat, nebála bych se využít některé z nabídek následného vzdělávání pedagogů, jako jsou například školení, besedy, semináře, konzultace aj., kterých je bezpochyby celá řada.

Dalším důležitým bodem, aby děti věci spjaté se sexuální výchovou jasně a logicky pochopily, jsou, jako opora rozhovorů a diskusí, tematické knihy. Děti mají knihy rády, rády nad nimi diskutují (ať už s vrstevníky, anebo s dospělým), přemýšlejí nad tím, co některé neznámé obrázky asi představují, rozvíjí své obzory a zkrátka

a dobře – hravou formou se dozvídají nové věci – zejména pak z oblastí, které je zajímají a o kterých toho ještě mnoho neví. A vzhledem k tomu, že u velké většiny tázaných učitelek mateřských škol tematické knihy v nabídce vůbec nemají, měl by se tento nedostatek co nejdříve napravit.

Závěrem bych si dovolila pro praxi doporučit, jak mimo jiné uvádí i celá řada odborníků, jako Pšenička (1995), Šilerová (2003), Rašková (2007), Kniha a kol. (2014) a mnoho dalších, aby pedagogové měli pochopení pro určité dětské aktivity a hry, které se jim (z jakýchkoli, většinou předpokládaných, důvodů) nepozdávají. Jde zejména o námětové hry a aktivity spjaté právě se sexuální tematikou, hry „Na doktory“, vzájemné pozorování se, osahávání atp. Stejně jako odborníci, i já si myslím, že je důležité si uvědomit, že aktivity ve většině případů nemají sebemenší nevhodný podtext, avšak cílem je hlavně a především uspokojení dětské přirozené zvědavosti. A té přeci nemůžeme bránit...

4.5 Limity výzkumu

K zodpovězení výzkumných otázek jsem využila metody dotazníku vlastní konstrukce. Každá metoda, a tedy i dotazník, má určité výhody i nevýhody. Mezi nejzásadnější nevýhody, které jsou tedy zároveň limity mého výzkumu, bezpochyby patří:

- a) dotazník nemusí respondentovi vyhovovat (z důvodu dlouhého rozsahu otázek, špatné srozumitelnosti otázek, nepřehledné úpravy textu aj.);
- b) respondent nemusí odpovídat pravdivě, ale dle toho, co se od něj (dle jeho názoru) očekává;
- c) respondent se autora nemůže zeptat na vysvětlení otázky, aby ji pak lépe pochopil;
- d) respondent se nemůže zeptat na doplňující informace k otázce;
- e) autor se nemůže respondenta zeptat na podrobnější vysvětlení jeho odpovědi;
- f) respondent nemusí odpovědět na všechny otázky – a my tedy jeho názor nezjistíme;

ZÁVĚR

Diplomová práce *Sexuální výchova u dětí předškolního věku* se zabývala tematikou sexuální výchovy v předškolním vzdělávání a pojmy s ní úzce spjatými. Cílem teoretické části práce bylo do ucelené formy shrnout dostupné poznatky z českých, ale i zahraničních literárních zdrojů týkajících se definice sexuální výchovy, popsat ukotvení sexuální výchovy v legislativě a rámcových vzdělávacích programech a charakterizovat vývojová specifika dítěte předškolního věku – vývoj základních schopností a dovedností, kognitivní vývoj, emoční vývoj, proces socializace dítěte, vývoj genderové identity, ale i sexualita dítěte předškolního věku. Poslední kapitolou teoretické části byly konkrétní rady a tipy možnosti práce s tematikou sexuální výchovy v předškolních zařízeních.

Cílem druhé části práce, části empirické, bylo zjistit, jakých názorů, zkušeností a pohledů jsou rodiče dětí předškolního věku, ale zároveň i pedagogové předškolních zařízení na problematiku sexuality a sexuální výchovy. Cílem bylo také zjistit to, v jakém prostředí, věku a jakým způsobem by, podle pedagogů i rodičů, měly být děti s touto problematikou seznamovány. Dalším cílem bylo bezpochyby i zjištění toho, jestli a případně jakým způsobem se, doma i v předškolních zařízeních hovoří o tématech početí dítěte, porodu, pohlavních orgánech a jestli, případně jaké literární zdroje mají děti doma a v předškolních zařízeních – s tematikou sexuální výchovy – k dispozici.

Empirická část mé práce byla tvořena za pomoci metody dvou dotazníků vlastní konstrukce. Jeden z dotazníků byl určen pro rodiče dětí předškolního věku a dotazníkového šetření se zúčastnilo celkově 54 rodičů a dotazník druhý byl určen pedagogům dětí v mateřských školách a tohoto šetření se zúčastnilo dokonce 61 učitelů. Vzhledem k tomu, že dotazníků jsem rozeslala celkem 100 kusů pro rodiče a dalších 100 kusů pro učitele, návratnost byla, tedy alespoň pro mě, překvapivě vysoká.

I přes velikost výzkumného vzorku jsem si však zcela vědoma toho, že veškeré získané výsledky nelze zobecňovat a jsou směrodatné pouze a jen pro účel této diplomové práce.

V průběhu psaní mé práce jsem si uvědomila fakt, že případné další dotazníkové šetření bych, pro lepší a možná upřímnější odpovědi respondentů, mohla obohatit o skupinový rozhovor jak se skupinami pedagogů, tak i rodičů. I přes tento fakt však ve své práci nacházím určitý přínos. Myslím si, že práce přinesla shrnutí dostupných starších, ale i nových poznatků týkajících se sexuální výchovy, aktuální pohled na sexuální výchovu jakožto ožehavou a dlouhodobě opomíjenou a upozaděnou tematiku – zejména pak u věkové kategorie dětí předškolního věku, ke kterým je přímo tato práce směřována.

Vzhledem k tomu, že mezi základními stanovenými cíli, které jsem si před psáním samotné práce dala, a mezi kterými bylo zejména poskytnutí informací o základních pojmech spjatých s oblastí sexuální výchovy a zjištění způsobů, jakým je dětem předškolního věku tato tematika podávána jak v mateřské škole, tak i v rodině, dovoluji si tvrdit, že tyto cíle byly ve výsledku mou diplomovou prací naplněny.

Pevně doufám v to, že práce bude pro každého čtenáře – ať už studenta, pedagoga, či rodiče – stejně, jako pro mě, přínosná a obohacující alespoň v některé z oblastí, kterým se tato práce věnuje, ať už v části teoretické, anebo empirické.

POUŽITÁ LITERATURA

1. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. (2006) *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-1284-0
2. LANGMEIER, J.; LANGMEIER, M.; KREJČÍŘOVÁ, D. (1998) *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. Praha: Nakladatelství H&H. ISBN 80-7319-016-8
3. VÁGNEROVÁ, M. (2005) *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8
4. ČAČKA, O. (2000) *Psychologie duševního vývoje dětí a dospělých s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-060-0
5. NOVOTNÁ, L.; HRÍCHOVÁ, M.; MIŇHOVÁ, J. (1998) *Vývojová psychologie pro učitele*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity. ISBN 80-7082-473-5
6. KREJČÍKOVÁ, E. (1987) *Vývojová psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
7. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. (2003) *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8
8. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. (2013) *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9
9. PŠENIČKA, O. (1995) *Sexuální výchova v rodině*. Hradec Králové: Nakladatelství ATD. ISBN 90-1524-3-0
10. RAŠKOVÁ, M. (2007) *5 otázek k sexuální výchově dětí předškolního a mladšího školního věku (3 – 11 let)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1737-0
11. SMOLÍKOVÁ, K.; HAJNOVÁ, R. (1997) *Program sexuální výchovy dítěte předškolního věku: než se dítě zeptá*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-132-0
12. PRŮCHA, J. (2005) *Moderní pedagogika*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-047-X
13. HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. (2000) *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X
14. MERTIN, V.; GILLERNOVÁ, I. (2010) *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-627-8
15. SPLAVCOVÁ, H.; ŠMELOVÁ, E.; KROPÁČKOVÁ, J.; SYSLOVÁ, Z. a kol. (2016) *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: MŠMT.

16. JEŘÁBEK, J.; TUPÝ, J. a kol. (2016) *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT.
17. ŠILEROVÁ, L. (2003) *Sexuální výchova: Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 80-247-0291-6
18. BURDOVÁ, I. (2011) *Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství*. Brno: Kartuziánské vydavatelství. ISBN 978-80-86953-83-0
19. TROJAN, O. (2009) *Jak mluvit s dětmi o sexu – rádce pro rodiče a učitele*. Praha: Fragment. ISBN 978-80-253-0833-2
20. KNIHA, M.; KAŇÁK, J.; KRČMÁŘOVÁ, B. a kol. (2014) *Děti a jejich sexualita – rádce pro rodiče a pedagogy*. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-0290-9
21. GOLDMAN, L. (2015) *Mluvme s dětmi o sexu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0924-9
22. TROJAN, O. (1999) *O čápech, vránách a dětech*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 80-7169-821-0
23. JOYEUX, H. (1994) *Mami, jak přijde dítě na svět?* Praha: Portál. ISBN 80-85282-95-X
24. MARTÍN, A. (2015) *První knížka o sexu pro holky a kluky*. Říčany: SUN, s.r.o. ISBN 978-80-7371-823-7
25. MARTINCOVÁ, J. (2010) *Jak děti přicházejí na svět*. Brno: Babyonline, s.r.o. ISBN 978-80-904216-2-2
26. GIOMMI, R. (2010) *Jsem holka; Jsem kluk*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-2081-7
27. FLEISCHHAUER - HARDT, H. (1990) *Ukaž mi to!* Praha: Kredit. ISBN 80-85279-05-3
28. MORFA, J. (2009) *Moje první knížka o sexu*. Praha: Ottovo nakladatelství. ISBN 978-80-7360-861-3
29. JANOUCHOVÁ, K. (2006) *Jak jsem přišel na svět*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-1441-X
30. FAGERSTRÖM, G. (1992) *Petr, Ida a miminko*. Praha: Albatros. ISBN 80-00-00253-1
31. STOWELL, L.; LEAKE, K. (2013) *Podívej se do svého těla*. Praha: Svojtka & Co., s. r. o. ISBN 978-80-256-1050-3

32. PAŠTIKOVÁ, J. (2007) *Jak se rodí bráškové*. Olomouc: Rubico. ISBN 978-80-7346-076-1
33. FENWICKOVÁ, E. (2012) *Velká kniha o matce a dítěti*. Praha: Ikar. ISBN 978-80-249-1913-3
34. PETROVIČOVÁ, J. (2014) *Co mám vědět o sexu*. Praha: Fragment. ISBN 978-80-253-2166-9
35. SKUTIL, M.; KŘOVÁČKOVÁ, B. (2006) *Diplomová práce a empirický výzkum pedagogických jevů*. Hradec Králové: GAUDEAMUS. ISBN 80-7041-428-6
36. *Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů*. Sbírka zákonů, 2004
37. *Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů*. Sbírka zákonů, 1963
38. *Zákon č. 40/2009 Sb. – trestní zákoník* [online]. 2009, [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>>
39. *Zákon č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů – antidiskriminační zákon* [online]. 2009, [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/ppropo.php?ID=z198_2009>
40. Cambridge dictionary [online]. 2017, [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sex-education#translations>>
41. Macmillan dictionary [online]. 2009, [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z <<http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/sex-education>>
42. ScienceDaily [online]. 2016, [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z <https://www.sciencedaily.com/terms/sex_education.htm>
43. YourDictionary [online]. 1996, [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z <<http://www.yourdictionary.com/sex-education>>
44. Merriam-Webster [online]. 2017, [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/sex%20education>>
45. Collins [online]. 2017, [cit. 15. 1. 2017]. Dostupné z <<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sex-education>>
46. ABZ slovník cizích slov [online]. 2005, [cit. 20. 1. 2017]. Dostupné z <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>>

47. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online]. 2010, [cit. 20. 1. 2017]. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporuceni-msmt-k-realizaci-sexualni-vychovy-v-zakladnich>>
48. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Doporučení MŠMT k sexuální výchově* [online]. 2010, [cit. 20. 1. 2017]. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/file/8260?highlightWords=sexu%C3%A1ln%C3%AD+v%C3%BDchova>>

SEZNAM PŘÍLOH

1. Příloha I – Dotazník pro učitele MŠ
2. Příloha II – Dotazník pro rodiče

PŘÍLOHY

Příloha I – Dotazník pro učitele MŠ

Vážené paní učitelky a páni učitelé!

Jmenuji se Alice Miholová a jsem studentkou posledního ročníku navazujícího magisterského studia na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové oboru Pedagogika dítěte předškolního věku. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění krátkého dotazníku, kterým provádím výzkum pro závěrečnou diplomovou práci, která je nezbytnou součástí k úspěšnému ukončení studia. Diplomová práce se týká oblasti sexuální výchovy u dětí předškolního věku. Výsledky tohoto dotazníku pomohou ke zmapování názorů a zkušeností učitelů mateřských škol s oblastí sexuální výchovy u dětí předškolního věku.

Dotazník je krátký, nezabere Vám více nežli 15 minut. Taktéž bych Vás chtěla poprosit o co nejpravdivější odpovědi, dotazník je totiž **zcela anonymní**. Nemusíte se tak bát, že by mohlo dojít k jakémukoli zneužití vašich odpovědí, ty budou totiž použity pouze a jen k danému výzkumu.

Předem Vám všem velice děkuji za Váš čas, který tomuto dotazníku věnujete!

S pozdravem

Bc. Alice Miholová

OTÁZKY:

1) Jaké je vaše pohlaví?

- Muž
- Žena

2) Jaký je váš věk?

- 18 – 25 let
- 25 – 35 let
- 35 – 45 let

- 45 – 55 let
- 55 let a více

3) *Jak dlouhá je vaše praxe v mateřské škole?*

- 0 – 5 let
- 5 – 10 let
- 10 – 20 let
- 20 – 30 let
- 30 let a více

4) *Napište 3 slova, která vás jako první napadnou, když se řekne sexuální výchova:*

5) *V kolika letech se, podle vás, začínají děti o oblast sexuální výchovy zajímat?*

- 3 – 6 / 7 let (období mateřské školy)
- 6 / 7 – 10 / 11 let (období 1. stupně základní školy)
- 10 / 11 let – 14 / 15 let (období 2. stupně základní školy)
- 14 / 15 let – 18 / 19 let (období střední školy)

6) *V kolika letech dítěte je, podle vás, vhodné začít s diskusemi o tematice sexuality?*

- 3 – 6 / 7 let (období mateřské školy)
- 6 / 7 – 10 / 11 let (období 1. stupně základní školy)
- 10 / 11 let – 14 / 15 let (období 2. stupně základní školy)
- 14 / 15 let – 18 / 19 let (období střední školy)

7) *Máte v mateřské škole knihy přibližující dětem sexuální výchovu?*

Ano - jaké?

Ne

8) *Zeptalo se vás již někdy dítě – „Kde se berou děti? / Jak děti přicházejí na svět?“?*

Ano

Ne

9) *A) Jestliže jste u předchozí otázky č. 6 odpověděl/a „ano“, jak jste na otázku dítěti odpověděl/a?*

B) Jestliže jste u předchozí otázky č. 6 odpověděl/a „ne“, jak byste na otázku dítěti odpověděl/a, kdyby ona situace nastala?

10) *Probíral/a jste někdy s dětmi samotné téma početí a porodu?*

Ano

Ne

11) *A) Jestliže jste u předchozí otázky č. 9 odpověděl/a „ano“, jak jste na otázku dítěti odpověděl/a? Napište prosím odpověď v jedné větě.*

B) Jestliže jste u předchozí otázky č. 9 odpověděl/a „ne“, jak byste na otázku dítěti odpověděl/a, kdyby ona situace nastala? Napište prosím odpověď v jedné větě.

12) Učíte děti pojmenovávat pohlavní orgány anatomickými názvy (penis, vagina)?

- Ano
 Ne

13) Jakými názvy děti ve vaší mateřské škole nejčastěji pohlavní orgány pojmenovávají?

14) Odkud by, podle vás, měly mít děti základní informace z oblasti sexuální výchovy? (zaškrtněte prosím jednu odpověď)

- Rodiče
 Mateřská škola
 Jiné:

Moc Vám děkuji, že jste si našli čas a vyplnili tento dotazník. Kdybyste měli zájem, stačí sem napsat svou e-mailovou adresu a já Vám na ni ráda zašlu závěrečné vyhodnocení.

Příloha II – Dotazník pro rodiče

Vážení rodiče!

Jmenuji se Alice Miholová a jsem studentkou posledního ročníku navazujícího magisterského studia na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové oboru Pedagogika dítěte předškolního věku. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění krátkého dotazníku, kterým provádím výzkum pro závěrečnou diplomovou práci, která je nezbytnou součástí k úspěšnému ukončení studia. Diplomová práce se týká oblasti sexuální výchovy u dětí předškolního věku. Výsledky tohoto dotazníku pomohou ke zmapování názorů a zkušeností rodičů s oblastí sexuální výchovy u dětí předškolního věku.

Dotazník je krátký, nezabere Vám více nežli 15 minut. Taktéž bych Vás chtěla poprosit o co nejpravdivější odpovědi, dotazník je totiž **zcela anonymní**. Nemusíte se tak bát, že by mohlo dojít k jakémukoli zneužití vašich odpovědí, ty budou totiž použity pouze a jen k danému výzkumu.

Předem Vám všem velice děkuji za Váš čas, který tomuto dotazníku věnujete!

S pozdravem

Bc. Alice Miholová

OTÁZKY:

1) *Jaké je vaše pohlaví?*

- Muž
- Žena

2) *Jaký je váš věk?*

- 18 – 25 let
- 25 – 35 let
- 35 – 45 let
- 45 – 55 let

55 let a více

3) Kolik máte dětí? Kolik je dítěti / dětem let?

4) Napište 3 slova, která vás jako první napadnou, když se řekne sexuální výchova:

5) Máte doma knihy přibližující dětem sexuální výchovu?

Ano – jaké?

Ne

6) Prohlížíte si je s nimi?

Ano

Ne

7) Zeptalo se vás již někdy dítě „Kde se berou děti? / Jak děti přicházejí na svět?“? Kolik dítěti v tu dobu bylo roků?

Ano – věk dítěte _____

Ne

8) A) Jestliže jste na předchozí otázku č. 7 odpověděl/a „ano“, jak jste na otázku dítěti odpověděl/a?

B) Jestliže jste na předchozí otázku č. 7 odpověděl/a „ne“, jak byste na otázku dítěti odpověděl/a, kdyby ona situace nastala?

9) Probíral/a jste někdy s dětmi samotné téma početí a porodu?

Ano

Ne

10) A) Jestliže jste u předchozí otázky č. 9 odpověděl/a „ano“, jak jste na otázku dítěti odpověděl/a? Napište prosím odpověď v jedné větě.

B) Jestliže jste u předchozí otázky č. 9 odpověděl/a „ne“, jak byste na otázku dítěti odpověděl/a, kdyby ona situace nastala? Napište prosím odpověď v jedné větě.

11) Jak doma před dítětem nazýváte mužské a ženské pohlavní orgány?

12) V kolika letech dítěte je, podle vás, vhodné začít s diskusemi o tematice sexuality?

3 – 6 / 7 let (období mateřské školy)

6 / 7 – 10 / 11 let (období 1. stupně základní školy)

10 / 11 let – 14 / 15 let (období 2. stupně základní školy)

14 / 15 let – 18 / 19 let (období střední školy)

13) Odkud by, podle vás, měly mít děti základní informace z oblasti sexuální výchovy? (zaškrtněte prosím jednu odpověď')

- Rodiče
- Materská škola
- Jiné:

14) Od koho máte, vy osobně, nejvíce informací z oblasti sexuální výchovy? (zaškrtněte prosím jednu odpověď')

- Rodiče
- Kamarádi
- Jiné:

Moc Vám děkuji, že jste si našli čas a vyplnili tento dotazník. Kdybyste měli zájem, napište sem svou e-mailovou adresu a já Vám na ni ráda zašlu závěrečné vyhodnocení.
